

ISTVÁN SZÉCHENYI

GREGOR ANTOLIČIČ (UR.)

Balassijev inštitut
Kulturni center Veleposlaništva Madžarske,
Ljubljana

ISTVÁN SZÉCHENYI – IZ VIZIJE V DEJANJA

Gregor Antoličič (ur.)

© 2020 ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Založba ZRC

Avtorji besedila: Darja Kerec, Andrej Hozjan, Péter Halmai, Gregor Antoličič

Recenzenta: dr. Aleš Maver

dr. Miha Preinfalk

Jezikovni pregled: Matija Godeša

Oblikovanje in prelom: Júlia Hentz

Izdajatelj: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa

Za izdajatelja: Petra Svolfšak

Založnik: Založba ZRC

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik založbe: Aleš Pogačnik

Ljubljana 2020

Prva e-izdaja je pod pogoji licence [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) prosto dostopna:

<https://doi.org/10.3986/9789610504511>

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI-ID= 26726915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:si:coibis-26726915)

ISBN 978-961-05-0451-1 (pdf)

Raziskava je vključena v program (P6-0052), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. / The authors acknowledge the financial support from the Slovenian Research Agency (research core funding No. P6-0052).

KAZALO

Predgovor	4
Uvod	5
Plemiška rodbina Széchenyi ter njihova posest in osebna prisotnost na Slovenskem	6
István Széchenyi (1791–1860) v kolesju madžarske politike in vizionarstva	19
Koncept Széchenyijevih gospodarskih reform	27
Franc Jožef in Madžari	36
Viri in literatura	51
Krajevna imena in pojmovanja	59

PREDGOVOR

Edit Szilágyiné Bátorfi

Veleposlanica Madžarske v Sloveniji

Leta 2016 smo praznovali 225. obletnico rojstva grofa Istvána Széchenyija. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Kulturni center Veleposlaništva Madžarske v Ljubljani – Balassijev inštitut – sta dala ob tej priložnosti pobudo za sodelovanje med madžarskimi in slovenskimi zgodovinarji, ki se ukvarjajo z Istvánom Széchenyijem. Raziskovalci so svoje študije, v katerih so z madžarskega in slovenskega zornega kota proučili posamezne vidike življenja in dela grofa Széchenyija, najprej predstavili na simpoziju, zdaj pa je njihovo raziskovalno delo predstavljeno tudi v tej publikaciji.

Projekt je splošni predstavi o Istvánu Széchenyiju, ki je razširjena na Madžarskem, dodal novo dimenzijo, in sicer je ljudi seznanil s pečatom, ki sta ga Széchenyijevo življenje in delo pustila v Sloveniji, pa tudi z interpretacijo slovenskih raziskovalcev. Usoda zgodovinskih osebnosti je, da jih svet v različnih zgodovinskih obdobjih vidi na različne načine, razlike v pogledih pa so odvisne tudi od tega, za kateri del sveta gre. Széchenyijev notranji boj, o katerem priča njegov dnevnik, je morda najboljši dokaz za to, da človek pogosto tudi sam dvomi o smiselnosti svojega dela, zato ni nič čudnega, če tudi generacije, ki mu sledijo, nanj ne gledajo popolnoma enako. Vse študije pa so enotne v tem, da je bilo Széchenyijevo delo izrednega pomena.

V Széchenyijevem obdobju se je zdelo, da sta postavitev Verižnega mostu in stavbe Akademije nemogoča podviga. Za to, da so ju zgradili, je bila potrebna vrsta novih izumov in neverjetna vztrajnost, omeniti pa je treba tudi Széchenyijev lastni finančni vložek. Že ta dva projekta, kot bi jima rekli danes, bi bila dovolj za to, da grofa uvrstimo med najpomembnejše zgodovinske osebnosti. Toda Széchenyi si je bolj kot kateri koli od njegovih sodobnikov prizadeval za to, da bi se na Madžarskem udomačile dobre prakse, s katerimi se je seznanil v tujini, ki bi še »polepšale« njegovo domovino. Prizadeval si je za to, da bi tudi v njegovi državi zaživele različne prometne, industrijske, kmetijske in športne panoge. Analiziral je gospodarsko stanje Madžarske in svoje izsledke povzel v znanstvenih delih, na podlagi katerih se je izoblikoval nov institucionalni sistem, ki je deloma v veljavi še danes. Menim, da se lahko po Széchenyijevem načinu mišljenja ravna tudi sodobni človek, saj se tudi s sodobnimi izzivi ni mogoče soočiti brez poglobljene analize stanja, mednarodnih izkušenj in osebne odgovornosti. Zato bi branje te publikacije koristilo prav vsem.

Želela bi se zahvaliti ZRC SAZU za organizacijo simpozija in izdajo te publikacije, pa tudi raziskovalcem za njihov trud, po zaslugi katerega je nastalo delo, ki je odprlo novo poglavje v sodelovanju med slovenskimi in madžarskimi zgodovinarji. Upam, da bo v prihodnje steklo še več madžarsko-slovenskih raziskovalnih programov s podobno bogato vsebino.

UVOD

Pričujoča znanstvena monografija je nastala kot plod sodelovanja med slovenskimi in madžarskimi zgodovinarji, njeno izdajo pa je podprlo Veleposlaništvo Madžarske v Sloveniji in Kulturni center Veleposlaništva Madžarske v Ljubljani – Balassijev inštitut. Znanstveni in tehnični del priprave pričujoče monografije pa je potekal pod okriljem ZRC SAZU Zgodovinski inštitut Milka Kosa, za kar gre posebna zahvala predstojnici inštituta, dr. Petri Svolfjšak.

Vsako nacionalno zgodovinopisje pozna takšne in drugačne junake, ki so v ključnih trenutkih stopili na plan in pomembno vplivali na usodo naroda. Eden izmed takšnih junakov je bil v primeru madžarske nacionalne zgodovine tudi István Széchenyi (1791–1860). Slednji je pomembno vplival na razvoj madžarske nacionalne zavesti ter velik del svojega življenja in dela posvetil boju za pravice svojega naroda. Hkrati se je posvečal tudi gospodarskemu razvoju Madžarske, na podlagi katerega je želel svojo domovino tudi ekonomsko postaviti ob bok zahodnoevropskim državam. Toda vsaj za slovenski prostor lahko trdimo, da je delovanje Istvána Széchenyija pri nas zelo slabo, če ne celo popolnoma nepoznano. V našem razumevanju madžarske prve polovice 19. stoletja ali pa npr. revolucije 1848 stoji bolj kot Széchenyi v ospredju Lajos Kossuth, čeprav je slednji kljub težavnemu odnosu, ki sta ga imela, Széchenyija poimenoval »največji Madžar«.

Pričujoča znanstvena monografija tako v slovensko zgodovinopisje vnaša kratko, a izjemno slikovito predstavitev življenja in dela Istvána Széchenyija. Jedro monografije tako tvorita osrednji poglavji o Széchenyijevem političnem in gospodarskem udejstvovanju, ki sta ju napisala dr. Darja Kerec in dr. Péter Halmai. Hkrati pa uvodno poglavje izpod peresa dr. Andreja Hozjana in zadnje poglavje, ki ga je napisal dr. Gregor Antoličič, Istvána Széchenyija postavljata v širši okvir njegovega časa in družinskega izvora. Na tej podlagi pričujoča knjiga predstavlja vpogled v življenje in delo madžarskega politika, ki je v času svojega življenja izjemno pomembno vplival na širši razvoj Madžarske.

dr. Gregor Antoličič

PLEMIŠKA RODBINA SZÉCHENYI TER NJIHOVA POSEST IN OSEBNA PRISOTNOST NA SLOVENSKEM

---

dr. Andrej Hozjan

Uvod

Predstavljanje najpomembnejših novoveških plemiških dinastičnih rodbin v osrednji od dežel krone sv. Štefana – Kraljevini Madžarski – današnjemu slovenskemu bralcu zna biti dvorezen meč. Danes je bralec že opremljen s spletnimi informativnimi viri, hkrati pa že do neke mere oziroma vsaj na podlagi poznavanja bistvenih dogajanj v naši soseščini pozna rodbine, ki so krojile madžarsko novoveško preteklost. Zatorej bo treba za času ustrezno predstavitev pritegniti več možnih in obstoječih zapisov od literature do spleta. O konkretni rodbini Széchenyi je namreč objavljena že res obsežna količina gradiva, a predvsem v madžarskem prostoru in jeziku; tako velja, da je dokaj nedostopno bralcu, ki ni vešč jezika. Tu je nujno pojasniti pomene več historičnih in še aktualnih oblik zapisa njihovega rodbinskega priimka ter toponimični plemiški predikat. Izvor priimka je možno razložiti kot toponimični ali kot pomenski. Toponimična razlaga izhaja iz imena obmejnega mesta Szécsény severno od Budimpešte tik ob meji s Slovaško v županiji Nógrád. Toponim je najzgodnejše zapisan v 13. stoletju. Kot toponimični predikat pa je na Madžarskem znan že vsaj v prvi polovici 14. stoletja, saj ga nosi več tedaj pomembnih članov rodbine Szécsényi. Trije med njimi: Frank, Simon in Tomaž so opravljali funkcijo državnega sodnika, slednji je bil še sedmograški (erdeljski) vojvoda.¹ Ta rodbina je dokončno izumrla leta 1460. V (morebitne) povezave med njimi in tukaj predstavljeno rodbino se avtor pričujočega sestavka na tem mestu ne pogloblja. Pomenska razlaga pa gradi na v madžarščino prevzetem (szecsén), a v osnovi splošno znanem staroslovanskem izrazu za mesec januar, ki ga danes uporabljajo v nekaj slovanskih jezikih (npr. hrvaški siječanj); a tudi arhaično slovenski sečenj, staroprekurmursko pa sečén.²

V raznih historičnih virih so ta priimek skozi stoletja izpisovali dokaj različno. Zato se je

---

¹ Za prvo informacijo o tem rodu glej: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szécsényi_család, pridobljeno: 20. 8. 2019.

² Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine* (Ljubljana, 2006), str. 635.

v pisni rabi izoblikovalo in udomačilo kar troje oblik; ob že omenjeni Szécsényi še Széchényi in Széchenyi. Še največkrat je bila uporabljena varianta Széchényi; vendar je že v 19. stoletju drugi ostrivec pričel množično odpadati. Zavoljo dokajšnje zmede glede le-tega je rodbina uvidela, da mora to sama urediti tako, da ne bo dvomov. Leta 1905 je bil v krogu celotne rodbine po pretehtanju oblik Széchenyi in Széchényi potrjen sklep o enotnem ter edinem možnem zapisu priimka in plemiškega predikata vseh družinskih članov v vseh družinskih dokumentih, in sicer: Sárvár-felsővidéki gróf SZÉCHÉNYI.³ Tako so npr. v 19. stoletju ustanovljena današnja madžarsko državno knjižnico poimenovali po njenem znamenitem ustanovitelju s tem izpisom, ki velja uradno še danes kot *Országos Széchényi Könyvtár*. Mnogo mlajša muzejska ustanova, ustanovljena v njegov spomin, pa ima uradni naziv z izpisom *Széchenyi István Emlékmúzeum Nagycenk*. Tudi v znanstvenih objavah, predvsem v zgodovinopisnih, in v še mnogih drugih publikacijah ter v vsakdanjem izpisovanju se je povsem udomačil ter prevladal »mlajši« izpis z le enim ostrivcem. Dejstvo je, da ga v slovanskih jezikih danes izpisujejo razen madžarskega originala tudi vsak po svoje – npr. v ruski obliki Sečeni, hrvaško Sečenji. Avtor te predstavitve se je odločil za danes – mednarodno gledano – najmnožičnejšo obliko.

Enostavneje je razložiti toponimični plemiški predikat »Sárvár-felsővidéki«, saj gre za v bistvu običajno posestno ime. Franc III. grof Nádasdy, znameniti madžarski zarotnik proti kralju/cesarju Leopoldu I., si je do svoje smrti leta 1671 nagrabil izjemno, tedaj neprimerljivo zemljiškoposestno bogastvo, ki je nato pripadlo kroni oziroma madžarski dvorni komori. Sestavni del njegovih posesti je bilo tudi ogromno gospostvo Sárvár. V procesu razdelitve posesti je komora to dotlej enovito gospostvo razdelila na dva dela, na »zgornje« (madž. *felsővidéki*), in »spodnje« (*alsóvidéki*) gospostvo, ter ju ponudila v odkup oziroma zakup zainteresiranim. Tako si je tedanja baronska družina, predvsem po zaslugi škofa in nadškofa Jurija I. Széchenyija, zagotovila »zgornje« sárvársko gospostvo in na podlagi trajne lastnine nad njim nato tik pred koncem 17. stoletja pridobila grofovski naziv.

Direktni potomci izredno razvejane rodbine so danes številni, živijo na več kontinentih, a tudi na Madžarskem. Grofovski naziv oziroma izraz grof pa jim pripišejo le še »rumeni« mediji.

Za prve konkretnejše genealoške tabele in sestavljanje rodovnika Széchenyijev je poskrbela sama rodbina. Že v 17. stoletju se je količina pisnega gradiva, ki so ga ustvarjali prvi pomembnejši člani rodbine, pričela močno širiti; posebej je k temu prispeval znameniti škof in nadškof Jurij Széchenyi. Raziskovalne objave o posamičnih članih so pričeli objavljati v poznem 19. stoletju, kar se je nato le še množilo. Do danes velja, da je rodbino najintenzivneje raziskoval László Bártfai Szabó (1880–1964). Že pri svojih 31. letih je izdal obsežno monografijo o rodbini od sredine 13. stoletja do leta 1732, torej do smrti grofa Jurija II. Széchenyija.⁴ Tej so sledile nato še štiri njegove monografije o družini oziroma v zvezi z družino, bodisi kot študije bodisi izdaje virov. Med njimi je tudi izdaja številnih pisem – vseh je sicer znanih kar 723 (!) – prav tega grofa Jurija zetu baronu Ladislavu Ebergényiju, oba sta bila med drugim tudi lastnika zemljiškega gospostva Beltinci v dolnjem Prekmurju, iz obdobja med

³ http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Nagydorog/pages/004_a_szechenyi_csalad_034.htm, pridobljeno: 20. 8. 2019.

⁴ László Bártfai Szabó, *A Sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története. I. 1252–1732* (Budapest, 1911). Ima 761 strani.

letoma 1697 in 1724 v dveh zvezkih.⁵ Rodbina in njeni člani ostajajo predmet raziskav predvsem madžarske strokovne javnosti do danes vsekakor predvsem zavoljo izjemnih dejavnosti ter dosežkov njenega najznamenitejšega člana iz 19. stoletja, grofa Štefana Széchenyija. Tako se na madžarskih in tudi drugih spletnih naslovih lahko najde več verzij natančnih genealoških preglednic.

RODBINA SZÉCHENYI OD ZGODNJEGA 16. DO POZNEGA 18. STOLETJA

Prvi znani člani rodbine

V celotnem 16. stoletju, kjer se ta predstavitev časovno pričenja, je to bila še meščanska družina. Njen prvi znan član je bil Benedikt Széchényi Szabó (živel vsaj med letoma 1503 in 1542)⁶, katerega sin Mihael Széchényi Szabó (od 1530 do okrog 1580) je imel očitno uspešno vojaško kariero na madžarskem mejnokrajškem področju, saj je, sicer za le kratek čas, postal kapetan Veszpréma. Njegov sin Martin Széchényi Szabó (1560 do pred 1629) in žena Sara, roj. Bán, sta dinastična začetnika poznejše slavne rodbine. Vendar konec 16. stoletja nihče od članov družine še ni imel občutnejše zemljiške posesti, saj v državnem popisu podložnih hiš 1598 v tedanjem madžarskem kraljestvu ne nastopa nihče.⁷

Doba izrazitega rodbinskega vzpona

Martinova dva sinova sta, vsak po svoje, v vseh pogledih spremenila potek razvoja rodbine. Starejši je bil karierni cerkveni dostojanstvenik Jurij I. Széchényi (1592?, 1603/1605/1606?–1695), škof v Csanádu, Veszprému, Pécsu in Győru, nato nadškof v Kalocsi; slednjič med letoma 1685 in 1695 nadškof Esztergoma in tako metropolit Madžarske. Sledeč biografijam te izjemne osebnosti, se je v starejši madžarski literaturi oblikovalo prepričanje o njegovem več kot stoletnem življenju, točneje živel naj bi kar 103 leta⁸. Ker pa se je točno vedelo o njegovi smrti, je ugibanje šlo v smer, da se je rodil leta 1592, kar se je pozneje sicer deloma ovrglo, a očitno ne dovolj prepričljivo; še naprej namreč

⁵ László Bártfai Szabó, *Gróf Széchenyi György levelei br. Ebergényi Lászlóhoz*, I.–II. (Budapest, 1929).

⁶ Vseobsežna tabelarična genealogija: A SZÉCHÉNYI-CSALÁD LESZÁRMAZÁSI TÁBLÁJA od Benedikta naprej na spletnem naslovu: <http://szechenyicsalad.hu/>, pridobljeno: 20. 8. 2019. Tu tudi podatki o plemenitenjih in opis rodbinskega grba ob podelitvi grofovskega naziva. Od nemadžarskih spletnih strani je avtor te predstavitev kot vir podatkov uporabil le dve, eno nemško in eno angleško: [http://www.wikiwand.com/de/Széchenyi_\(Adelsgeschlecht\)](http://www.wikiwand.com/de/Széchenyi_(Adelsgeschlecht)), pridobljeno: 20. 8. 2019 in: www.geni.com/people/, pridobljeno: 20. 8. 2019.

⁷ *Az 1598. évi házösszehírás* (Popis hiš v letu 1598), bevezető (uredil): Dávid Zoltán, Központi Sztatisztikai Hivatal Levéltára (Arhiv Državnega statističnega urada) (Budapest, 2001).

⁸ Ta dvojni podatek o letnici rojstva je še vedno navzoč v mnogih elektronskih medijih, prim.: commons.wikimedia.org/wiki/File:Szechenyi_gyorgy.jpg, pridobljeno: 20. 8. 2019, ali druge spletne biografije, kjer je navzoča enkrat starejša, drugič spet mlajša letnica. Strokovnjaki starejših generacij se bolj nagibajo k starejši, naslanjajoč se pri tem predvsem na podatek, zapisan v aktih znamenitega dunajskega Pázmáneuma, po katerem naj bi šolanje na tej teološki visoki šoli končal pri 31. letih leta 1624/1625 – prim. članek avtorja Lászlá Tótha *Mikor született Széchenyi György?* (Kdaj se je rodil Jurij Széchenyi?) na spletni strani: <http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Turul-turul-1883-1950-1/1930-1617E/1930-34-16355/vegyes-1643E/mikor-szuletett-szechenyi-gyorgy-1643F/>, pridobljeno: 20. 8. 2019, medtem ko se mlajše generacije vsekakor bolj strinjajo z letnicami v prvem desetletju 17. stoletja.

ostaja dvom glede njegove »starosti/mladosti« (!) ob dodelitvi plemiškega statusa njemu in vsem tedaj živečim članom rodbine (gl. dalje).

Kariera na vse višjih stopnicah znotraj Cerkve na Madžarskem je bila po temeljitem teološkem izšolanju v prvi polovici 17. stoletja skorajda samoumevna, če je kandidat pristal na prestajanje neprestanih fizičnih naporov ob potovanjih iz mesta v mesto in če je bil dovolj odločen, da bo zagrizeno deloval v protireformacijski smeri. Jurij je tako s podporo dvora in madžarskih vrhovnih cerkvenih avtoritet krenil direktno po stopinjah enako znanega tedanjega cerkvenokariernega moža Jurija Szelepcsényija, na kar kažejo njune karierne postaje: tako v Csanádu, Veszprému kot v Pécsu ga je nasledil na škofijskih sedežih. Kot administrator je hkrati začasno vodil oziroma upravljal še nekaj drugih škofij ter samostanskih ustanov. Vrh njegove kariere je nedvomno zadnje življenjsko desetletje kot primas Madžarske oziroma esztergomiški nadškof. Vladar mu je za zasluge prednikov in za njegove zgodnje (?) zasluge 26. novembra 1629 na Dunaju izdal plemiško listino/*armalis*, s katero je njega in vse druge Széchényije povzdignil v plemiški stan.

Jurij I. Széchenyi v letu 1645 kot škof v Pécsu v letih cerkvenokariernega vzpona.⁹

Jurij I. Széchenyi v 70. letih 17. stoletja kot nadškof Kalocse in ustanovitelj jezuitskega kolegija v Győru.

Kar ga je nato pričelo razlikovati od drugih dostojanstvenikov, je bila njegova neutrudna ustanoviteljska dejavnost, saj je bil »oče« jezuitskih kolegijev v Győru, Kőszegu, Esztergomu, Egru, Pécsu in Budi, cele vrste moških in ženskih samostanov ter štirih primarnih šol za fante iz plemiških rodbin. Hkrati je treba poudariti njegove neslutene finančne vire: samo kralju Leopoldu I. je za tedanje protiosmanske vojne priskrbel skupno okrog 337.000 florenov. Dvor mu jih ni zmožl vrniti, zato ga je nagrajeval z donacijami lastništva in z dosmrtnimi zakupi večjih, donosnejših zemljiških gospojev. Pravo denarno bogastvo je npr. v svoji oporoki zapustil mnogim cerkvenim in

⁹ Vse fotografije v pričujočem poglavju so vzete iz Wikipedije.

izobraževalnim ustanovam – predvsem tistim, ki so nastale z njegovo prizadevnostjo, medtem ko je zemljiško posest skorajda v celoti razdelil rodbinskim sorodnikom.

Za slovenski prostor je Jurij vsekakor pomemben zavoljo svoje pridobitve gospostva Beltinci v dedni zakup, o čemer govori naslednje poglavje teksta.

Tudi mlajši Jurijev brat Lovrenc Széchényi (1610–1678), poročen 1630 z Judito, roj. Gellén, povišan v baronski stan, že ugleden zemljiški gospod in oče desetih otrok, je bil še kako zaslužen ne le za dvig rodbine, temveč sploh za njen obstoj, saj je le njegovo potomstvo nadaljevalo rodovno ime. Med njegovimi sinovi sta bila za rodbino bistvena dva, katerima je omogočil dobro šolanje in ustrezno materialno premoženje. Hkrati jima je tudi znal odpirati poti na dvor oziroma na položaje v Cerkvi. Ta dva Lovrenčeva sinova sta ustvarila tedaj nemalega zavidanja vredne kariere, sicer ne dvorne, pa vendar bleščeče. Starejši Pavel (1645–1710) je postal cerkveni uglednež. Nedvomno mu je pri tem lahko izjemno pomagal stric Jurij, kateremu je čez čas sledil na funkcijah: škof v Pécsu, nato v Veszprému, končno pa nadškof Kalocse. Hkrati pa je vmes postal še veliki župan županije Bács, kar pa je bila sploh prva od najvišjih županijskoupornih funkcij v družini.

Mlajši Jurij II. (1656–1732) se je usmeril v vojaško kariero, kar mu je plemiški status močno olajšal. S poudarjeno dobro izobrazbo je izstopal med mnogimi drugimi, katerih šolanje ni bilo tako izrazito. Postal je vojak in vojskovodja, veliko slavo si je pridobil v znani Dunajski vojni, še posebej na njenem začetku pri obleganju Dunaja, ki so ga v veliki meri ubranili prav sicer redki tedaj vladarju povsem vdani madžarski plemiči kot npr. Pavel Esterházy. Še bolj se je izkazal v vodenju obleganj in zavzetij strateških madžarskih mest in krajev Székesfehérvár, Nagykanizsa/Velika Kaniža, Szigetvár in Buda. To mu je prineslo priljubljenost na dvoru. Vmes je pridobival vse več zemljiških posesti, največji del pa nato po zapuščinski volji umrlega strica Jurija, tako da je v zgodnjem 18. stoletju imel v lasti ali dednem zakupu gospostva Bábolna, Beltinci, Dávidcenk, Egervár, Felsővidék / »zgornji«
Sárvár, Kürtő, Pölöske, Szentgyörgyvár in Széplak, do smrti pa je posesti še namnožil. Na vrhuncu vojaške kariere poti je bil hkrati tudi dedni kapetan svojih gradov Egervár, Pölöske in Szentgyörgyvár. Poročen je bil z Ano (po drugih virih pa s Heleno) Mórocz pl. Béketfalva. Rodili sta se jima hčerki Julija in Judita ter sin Sigismund, ki je nadaljeval rodbinsko linijo.

Grof Jurij II. Széchényi pl. Sárvár in Felsővidék in žena Ana (tudi Helena) Mórocz pl. Béketfalva.

Z družino je Jurij običajno živel v rodovnem dvorcu Széplak (v območju tromejnega prostora med današnjo Madžarsko, Srbijo in Romunijo, nekaj kilometrov vzhodno od Arada v Romuniji). Dogodek življenja je zanj in za vse druge rodbinske člane predstavljal 20. marec 1697, ko je bil izdan kraljev povzdig Jurija in vseh njegovih potomcev v grofovski stan in pridobitev naziva s posestnima predikatoma grof Széchenyi pl. Sárvár in Felsővidék. Cesarski indigenat naziva (ureditev priznanja statusa tudi v prostoru celotnega Svetorimskega cesarstva) je sledil z listino, izdano v Laxenburgu 1728.

Družinski grb Széchenyijev od podelitve grofovskega naziva (1697) naprej: ščit s štirimi polji in s središčnim poljem ter s krono na vrhu ščita. Zanimivo pa je, da je grb brez bojne čelade. Grbovno geslo je bilo opredeljeno že mnogo prej: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Če je Bog z nami, kdo je proti nam?

O njegovih intelektualnih sposobnostih pa bo zanimiv ta podatek: leta 1671 je na Dunaju izšla njegova knjiga *Divi Ladislai Inclytae Nationis Hungaricae Tutelariorum ac Patroni Regia Virtus Per fortunata pericula gloriosorum(?) coruscans. In Basilica D.(ivi) Stephani Proto-Martyris coram Universitate Viennensi, Deferente ... Annuā Laudatione Celebrata ... Viennae, M.DC.LXXI.*

Otroci Jurija II. so si sledili v zelo kratkem zaporedju med letoma 1679 in 1681. Prvorojenka Julija (1679–1716), mož Ladislav Ebergényi (1660–1724) baron Ebergényi in Telekes, je znana osebnost v zgodnjenovoveški preteklosti dolnjega Prekmurja. Oba sta kot gospodarja Beltincev predstavljena v naslednjem poglavju. Leto zatem se je rodila hči Judita in leto zatem še Sigismund I. grof Széchenyi pl. Sárvár in Felsővidék (1681–1738).

RODBINA SZÉCHENYI V 18. STOLETJU – DOBA IZRAZITIH OSEBNOSTI

Rodbinsko linijo je tako nadaljeval le slednji, grof Sigismund I. Osnovo karijerne poti mu je zagotavljal vojaškopoveljniški položaj, saj je po očetu dedoval službo kapetana trdnjav Egervár, Pölöske in Szentgyörgyvár. Njegov domet pa je bil nato še mnogo višji. Postal je veliki župan županije Sümeg, kar ga je zelo približalo dvoru. Kot cesarsko-kraljevi dvorni komornik in dvorni tajni svétnik je bil prvi član rodbine, ki se je ponašal z najvišjimi dvornimi funkcijami. Leta 1710 se je oženil z grofico Marijo Terezijo Batthyány, nato še drugič leta 1728 z grofico Marijo Barkóczy pl. Szala. V obeh zakonih se je rodilo lepo število otrok – skupaj kar enajst. Usoda pa je hotela, da je moško rodbinsko linijo nadaljeval le osmorojenec iz prvega zakona grof Sigismund II. po svojih potomcih, saj so linije njegovih dveh bratov ugasnile že v njihovih potomcih.

Tudi Sigismund II. grof Széchenyi pl. Sárvár in Felsővidék (1720–1769) si je kot temelj kariere izbral vojaštvo, postal kapetan Nádasdyjevih huzarjev, nato pa v ustreznem trenutku opustil vojaško pot in se preusmeril v uradniško življenje. To je že tedaj postal preizkušen eksistenčni vzorec moških članov madžarskega visokega plemstva, saj je vsakomur zagotavljal ustrezno avtoriteto, ni pa zagotavljal ustrezne usposobljenosti/kvalifikacij za konkretno uradniško delo – če ga je kaj dejansko sploh bilo. Veliko imenovanih je namreč to »delalo« le na papirju, sicer pa so se »sončili« v kraljičini milosti in uživali vsakovrstne privilegije, ki jim jih je kraljica Marija Terezija le delno, v zelo omejenem obsegu, pristrigla na račun izboljšav položaja njim podložnega življa in sprememb davčne sistematike. Sigismund je postal cesarsko-kraljevi dvorni komornik in glede tako na že resnično visok ugled rodbine kot tudi lastni je to vsekakor lahko ostal do smrti. Poročil se je leta 1747 z grofico Marijo Ano Cziráky pl. Czirák in Dénesfalva. Bil je dedek grofa Štefana Széchenyija.

Sigismund II. grof Széchenyi.

V dobi Sigismunda II. ter njegovih bratov in sester se je v življenju rodbine ustvarila zarez. Potomstvo se je namreč – zavoljo očetovih dveh porok in moškega potomstva z vsako od obeh žena – pričelo razvrščati v dve temeljni liniji. Obe sta podedovali grofovski status in sta torej bili pravnoformalno povsem izenačeni, vendar je bila dejansko prva bistveno pomembnejša. Kot pravkar zapisano je v zakonu Sigismunda I. z Marijo Terezijo Batthyány prišlo na svet šest bratov. Kljub temu so to prvo linijo nato nadaljevali le potomci Sigismunda II. Iz drugega zakona z Marijo Barkóczy pa je Sigismund I. dobil še tri sinove, od katerih je zadnji umrl leto po porodu, starejša brata pa sta začetnika druge temeljne linije.

Prva linija je tako linija mnogih potomcev v naslednjih generacijah, iz katerih je izšel tudi slavni grof Štefan. Njej je pripadal tudi Franc Janez Jožef grof Széchenyi pl. Sárvár in Felsővidék (1754–1820)¹⁰, vrhunsko izobražen veleposestnik in madžarski državnik, sploh najvišja avtoriteta med člani rodbine v tem stoletju. Za razliko od mnogih prejšnjih članov se je njegova karierna pot začela leta 1777 s poroko z grofico Julijo Festetics pl. Tolna, ki je bila dokaj nenavadna, a vendar zelo enostavna izbira za nevesto. Julijo so namreč sprva izbrali za poroko leta 1772 z Jožefom, Frančevim starejšim bratom, ki pa je dve leti zatem umrl brez otrok. Kaj bi drugega, mlado vdovo so starši obojih po treh letih vdovstva omožili z mlajšim Francem in rodilo se jima je več sinov, tudi znameniti grof Štefan.

Franc si je pridobil odlično pravno izobrazbo, kar mu je vsestransko pomagalo pri opravljanju najzahtevnejših funkcij: do poznih 80. let je bil hrvaški ban in veliki župan več županij, npr. županij Somogy in Virovitica, ter »prisilni« administrator še nekaterih drugih. Nato je v karieri sledil določen »odmor«, ko mu dvor zavoljo njegovih misli enostavno ni zaupal. Vmes so leta 1794 razkrili Martinovicsevo zaroto¹¹, dvor pa je potreboval precej energije za ustrezno »popravilo« razpoloženja med madžarskimi predvsem visokoplemiškimi krogi. Od leta 1798, ko so dokončno razčistili Frančevo dotedanje delo, in ob vedno hujših pritiskih Napoleona, pa je sledila njegova druga funkcionska »pomlad«. Dvor ga je zasipal s sploh najvišjimi dvornimi službami. Tako je postal predsednik dvorne komore in takoj zatem še državni sodnik, hkrati je dobil tudi položaj velikega dednega župana županije Vas/Železno. Vladar mu je izkazal celo najvišjo možno čast z dodelitvijo odlikovanja viteza reda zlatega runa.

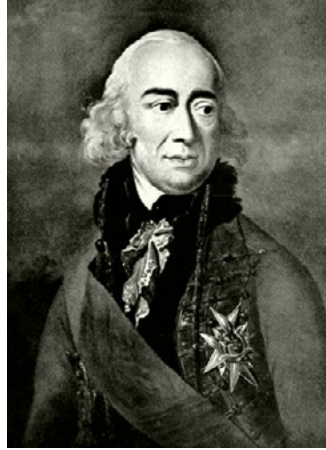
Tako je postalo jasno, da je bil v najhujših kriznih časih habsburško-lotarinške dinastije v spopadu z Napoleonom prav on oseba, ki je dvoru lahko zagotovila ustrezno varnost v madžarskem zaledju ter vdanost plemstva. Z obsežno donacijo lastne knjižnice je na začetku 19. stoletja postal konkretni ustanovitelj tako pomembnih madžarskih nacionalnih ustanov, kot sta Državna knjižnica/Országos Széchényi Könyvtár in Madžarski nacionalni muzej/*Magyar Nemzeti Múzeum*.

¹⁰ Za prvo informacijo: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Széchenyi_Ferenc_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Széchenyi_Ferenc_(politikus)), pridobljeno: 20. 8. 2019.

¹¹ O zarotniškem delovanju Ignaca Martinovicsa in tovarišev vse do aretacije na Dunaju konec julija leta 1794 prim. László Kontler, *Madžarska zgodovina. Tisočletje v srednji Evropi* (Ljubljana, 2005), str. 177–178.

Franc Janez Jožef
grof Széchenyi v letih vrhunca
kariere, z odlikovanjem –
redom zlatega runa; oče grofa
Štefana.

Franc Janez Jožef
grof Széchenyi v zrelih letih.

Grofica Julija roj. Festetics,
soproga Franca Janeza Jožefa
grofa Széchenyija; mati grofa
Štefana.

Posesti in rezidenčni dvorci, kjer so se člani družine od te dobe naprej največ zadrževali, se tam tudi rojevali: Nagycenk, Horpács, Sárvár in Széplak. Z grofom Francem Janezom Jožefom oziroma z njegovimi kar številnimi potomci so se v okviru prve temeljne rodbinske linije ustvarile tri sicer povsem izenačene podveje, katerih začetniki so bili njegovi sinovi Ludvik, Pavel in znameniti grof Štefan Széchenyi. Slednji je bil najmlajši, zato je bila njegova podveja označena kot tretja. Vse potomce rodbine se odtlej lahko razvršča kot potomstvo ene od le-teh.

SZÉCHENYIJI IN SLOVENSKI PROSTOR

1. Posest: zemljiška gospodstva Beltinci in Gornja Lendava

Leta 1645 je smrt Štefana, zadnjega moškega člana rodbine, povzročila izumrtje grofov Banič (madž. Bánffy; tudi Bánfi) Dolnjelendavskih in sprožila začetek delitve obsežne družinske posesti med naslednike po njenih ženskih predstavnikih. V vlogi edinega »pravega« dediča pa se je – ob tekmejih, družini Esterházy – videl tudi znameniti grof Franc III. Nádasdy. V naslednjih nekaj letih mu je uspelo na dvoru odbiti njihove dedne pravice in si tako pridobiti lastnino nad gospodstvom Dolnja Lendava z uradom Beltinci in Nempthy (zdaj Lenti). Kot edini lastnik celotnega dolnjega Prekmurja je na območju tedanje župnije Turnišče oziroma beltinskega posestnega urada ustvaril novo samostojno zemljiško gospodstvo s sedežem v dvoru v Beltincih.¹²

¹² Največji del vsebine tega 1. podpoglavja v zvezi z gospodstvom Beltinci povzet po: Andrej Hozjan, *Arhivsko gradivo gospodstva Beltinci v rodbinskem arhivu grofov Csáky v Avstrijskem državnem arhivu. Das Archivgut der Herrschaft (Bellatincz) in dem Familienarchiv der Grafen Csáky in dem Österreichischen Staatsarchiv. A Beltinci (Bellatinczi)*

Obseg zemljiškega gospostva Beltinci okoli leta 1700 s tedaj obstoječimi naselji, avtor: Ivan Zelko.

Vendar je bil Franc nato aktivni soorganizator zarote zoper kralja in cesarja Leopolda. Zato je bil leta 1671 usmrčen, njegova celotna posest pa zaplenjena v prid madžarske kraljeve komore pod vodstvom škofa Wiener Neustadta Leopolda grofa Kolonića/Kollonitscha. Komora je te posesti celo desetletje upravljala direktno, dokler se ni povsem razčistil posestni obseg. Nato pa jih je od konca 70. let pričela dajati v dosmrtni oziroma tudi v dedni zakup. Dolnjelendavsko gospostvo, sedaj že trajno ločeno od Beltincev, si je tako zakupno pridobil grof in poznejši knez Pavel Esterházy. Beltinsko ozemlje pa je leta 1679 za vsoto 100.000 florenov dosmrtno zakupil Jurij Széchenyi, tedaj že kot nadškof v Kalocsi ter hkrati zagotovo eden najbogatejših mož v kraljestvu.

Zavoljo izredno nemirnih razmer na prostoru dolnjega Prekmurja v 60. in 70. letih 17. stoletja, torej v desetletjih sploh zadnjih osmanskih groženj ter konkretnih vpadov iz smeri Velike Kaniže in nato še občutnih divjanj Thökölyjeve vojske od 1672 naprej, je bil prav ta prostor izredno prizadet, delno uničen, prebivalstvo pa prestrašeno. Zato je več kot zanimivo, celo nenavadno vprašanje, kateri razlogi so vplivali na odločitve tako močnih in znamenitih zemljiških posestnikov, kot so bili omenjeni, za zakup teh ozemelj. Sicer pa je najenostavnejši odgovor kar na dlani: bili so na razpolago kot ogromni enoviti kosi ozemlja, in kdor je bil bližje dvoru in kraljevi osebi, jih je – vsekakor z vladarjevo močno naklonjenostjo – lahko hitro pridobil ter s tem nakazal svoj interes za poznejši nakup.

uradalom levéltári anyagának jegyzéke a Csáky grófok családi levéltárában, az Osztrák Állami Levéltárban (Maribor, 2017), str. 9–15.

Dvor pa se je pri Széchenyijevem zakupu Beltincev, očitno namerno, v zakupni pogodbi dokaj nejasno izrazil. Medtem ko je bil zakupnik prepričan, da je z ogromno izplačano vsoto pridobil tudi vse lastniške pravice do ozemlja, pa je – zaradi zapletenosti formalizacije zakupa – kar nekaj let po njegovi smrti prišlo do lastniške zmede. Kot duhovnik je nadškof ostal neporočen in brez potomcev. Zato si je na dvoru pridobil dovoljenje, da lahko zakupno pravico do Beltincev preda članom širše družine. To je pred smrtjo tudi naredil, in sicer je kot pravnega dediča pravice določil enakoimenskega nečaka Jurija II., ki je po metropolitovi smrti leta 1695 tudi pravnoformalno postal novi beltinski zemljiški gospod. Kraljevski dvor pa mu je pri prenosu te pravice dokaj otežil postopek, saj je trdil, da je ob dogovoru zakupa njegovega strica šlo za le dosmrtni zakup, sploh pa ne za prodajo. Jurij je zato za trajno zakonsko ureditev lastništva moral kar globoko seči v žep, če se ni hotel odpovedati beltinski posesti. Verjetno je bil beltinski upravni dvor dotlej že prezidan v večjo, a še pritlično stavbo z elementi grajske arhitekture.

Grad Beltinci

Grof Jurij II. Széchenyi je ostal lastnik Beltincev do svoje smrti v letu 1713; medtem pa je bila bodoča last nad gospodstvom urejena že mnogo prej. Jurij in soproga sta namreč še pred koncem 17. stoletja pričela urejati lastniškoposestne odnose v lastni družini. Hčerko Julijo sta poročila kot zelo mlado z baronom Ladislavom Falussyjem, vendar sta mladoporočenca uživala zakon le slabo leto in pol, ko je zet umrl brez otrok. Kmalu je bila Julija poročena v drugo, leta 1696, tokrat z baronom Ladislavom Ebergényijem, generalom kraljeve madžarske konjenice, sicer 23 let starejšim. Najlepše očetovo darilo za mlada zakonca je bila pridobitev lastnine nad Beltinci: grof Jurij se je s soprogo odpovedal vsem pravicam do te posesti v korist hčerke Julije in novega zeta, za kar sta se sicer po grofovi smrti morala pravdati in denarno poravnati z Julijinim bratom grofom Sigismundom. Novi

beltinski gospod je tako prek žene dejansko postal baron Ladislav Ebergényi (1656–1724). Poročila sta se v zadnji fazi znane Rákóczyjeve osvobodilne vojne in baron se je moral kmalu vrniti na bojišče. Medtem je noseča Julija vseskozi živela v Beltincih in leto po poroki (1697) že rodila hčer Heleno (ime je zagotovo dobila po babici).

Po zaključku Rákóczyjeve vstaje sta zakonca pričakovala umirjeno skupno življenje, pa jima ni bilo usojeno. Začetek španske nasledstvene vojne je Ladislava za dolga leta zadržal na bojiščih od severne Italije do severnega Balkana, kjer je kralj Karel III. leta 1716 sprožil novo vojno habsburške monarhije proti Osmanom. To pa je bilo tudi leto Julijine smrti, ki je Ladislava povsem dotolkla. Vmes rojeni otroci so večinoma pomrli že v zgodnjih letih. Tako mu je ostala le prvorojenka Helena, kateri je za soproga namenil vojščaka, ki ga je spoznal na bojiščih, grofa Jurija Čaki (madž. Csáky) pl. Keresztsegh in Adorján iz tedaj že znane visokoplemiške rodbine, ki je svoj prvi zenit dosegla v tem 18. stoletju prav s prvorojencem iz tega zakona Janezom Čaki.

S smrtjo Julije je bilo zaenkrat – za skorajda natanko dve stoletji – konec prisotnosti članov rodbine Széchenyi v Beltincih in za kakih 150 let tudi na ozemlju današnje Republike Slovenije.

Kar pomeni, da so znova prišli semkaj, znova v Prekmurje in preko poroke celo znova v Beltince, a to bo opisano po časovnem sosledju. Grof Teodor Széchenyi pl. Sárvár in Felsővidék (roj. 1837 na Dunaju, umrl 1912 v mestu Pieštany/Pöstyén, sedanja Slovaška), sin grofa Pavla iz druge podveje potomcev grofa Franca Janeza Jožefa, veleposestnik, cesarsko-kraljevi dvorni svétnik in štirikratni državnozbornski poslanec okrožja Murska Sobota, je po zaključku vojaške kariere, s katero je pričel že v mladosti, a je ni nadaljeval, konec 70. let 19. stoletja kupil posest Gornja Lendava s sedežem na gradu pri Gradu na Goričkem in prišel tja gospodarit. Dejansko si je ta grad izbral kot stalno prebivališče in se tu skupaj s soprogo grofico Jenny Erdódy pl. Monyorókerék in Monoszló (1835–1915, Gornja Lendava) udomačil. Zato je najprej poskrbel za zadnjo obsežnejšo obnovo grajskega poslopja ter nad vhodni portal dal namestiti rodbinski grb. Grad je odtlej pa vse do začetka 21. stoletja ostal nedotaknjen in počasi propadal.

Grof Teodor je edini član dinastije Széchenyi, o katerem že obstaja kar zadostna in tudi realna »nacionalnopolitično« neobremenjena biografska predstavitev v slovenščini. Njegova konkretna prisotnost na Goričkem je namreč botrovala številnim pridobitvam splošne koristi za tukajšnje prebivalstvo: od izboljšane zdravstvene oskrbe in otroškega varstva (postavitev bolnišnice v Murski Soboti in vzdrževanje tamkajšnjega novoustanovljenega otroškega vrtca na lastne stroške), novih cestnoprometnih in železniških povezav v prostoru gornjega Prekmurja ter s svetom, spodbujanja uvedbe novitet v kmetijstvu in konkretne pomoči goričanskim kmetom, do večkratno izpričane dobrodelnosti in pomoči verskim skupnostim ter revežem. Oba s soprogo so, očitno na lastno željo, pokopali na pokopališču pri Gradu. V zakonu se jima je rodil le sin grof Teodor ml., ki je, sledeč očetu, izbral vojaško kariero, a je umrl na vzhodni fronti nekje pri Boryslavu (obmejno mesto pri Lvivu/Lvovu v severozahodni Ukrajini) oktobra leta 1915 brez potomcev.¹³ Zadnji na Slovenskem

¹³ Andrej Pavlič, Biografski podatki nekaterih osebnosti okraja Murska Sobota iz obdobja Avstro-Ogrske monarhije (1867–1918), v: *Zbornik soboškega muzeja 13–14* (Murska Sobota, 2009), str. 141–143. Prim. še: <http://genealogy.euweb.cz/hung/szechenyi2.html>, pridobljeno: 20. 8. 2019 in: www.geni.com/people/Tivadar-Theodor-Szechenyi-de-Sarvar-Felsovidek-Graf/, pridobljeno: 20. 8. 2019.

živeči član rodbine si je torej tukajšnjo okolico celo izbral za poslednje prebivališče, enako tudi soproga Jenny, ki je preminila le mesec in pol po sinu edincu.

Prav ta lastniška povezanost Széchenyijev z gornjeprekmurskim prostorom je očitno botrovala odločitvi, da je občina Grad na Goričkem do nedavnega (do leta 2016) uporabljala njihov grb – kot zapisano nad grajskim portalom – kot občinski grb.

2. Rodbinske vezi s plemstvom, živečim na Slovenskem

Posamični moški in ženski člani rodbine Széchenyi so se v 19. in 20. stoletju poročili s člani visokoplemiških rodbin s področja Slovenije, točneje iz Prekmurja.

Grof Jurij Széchenyi (1889–1938) iz druge, Pavlove podveje potomcev grofa Franca Janeza Jožefa, sicer Pavlov pravnuk, se je med prvo svetovno vojno 1917. poročil z najmlajšo od treh hčera zadnjega zemljiškega gospoda Beltincev, dvornega maršala in enega na dvoru najbližjih ljudi cesarja in kralja Franca Jožefa I. grofa Avgusta Zíchy pl. Zích in Vásonkeö, grofico Anastazijo Zíchy (roj. 1891, Beltinci, umrla 1969 na Dunaju, pokopana v Beltincih). Več kot le simbolno je bilo dejstvo, da se je rodbina Széchenyi s to poroko po dveh stoletjih znova vrnila v beltinski grad, kjer je Anastazija živela od rojstva, in jo je ženin pred poroko tudi nekajkrat obiskal s svojimi najbližjimi.¹⁴

Grofica Silvija Széchenyi (1918–1998) je za življenjskega partnerja vzela grofa Antona Karla Silvestra Szapáry pl. Murska Sobota, Szécsisziget in Szapár (1905–1972), zadnjega murskosoboškega grofa, saj se jima v zakonu niso rodili otroci. Zanimivo pri njuni zakonski zvezi pa je, da sta oba skozi več generacij ženskih in moških prednikov imela skupnega daljnega prednika, namreč barona Janeza Franca Trautsona pl. Falkenstein (1609–1663).¹⁵

---

¹⁴ Lepo količino slikovnega in podatkovnega gradiva o tu zapisanih osebah grofu Avgustu Zíchy, predvsem pa o zakonskem paru Jurij Széchenyi in Anastazija Zíchy, je v kar dveh monografijah o Beltincih s pomočjo tedaj še živečega sinu obeh Avgusta Széchenyi zbral in obelodanil Peter Šraj. Prim.: Peter Šraj, *Beltinci 1322–1993* (Beltinci, 1995); Peter Šraj, *Beltinci z okolico* (Beltinci, 1997).

¹⁵ Claude André Donadello – Cseh Géza – Pozsonyi József, *A murasombati, szécsiszigeti és szapári Szapáry család története, Régi magyar családok 6, Hajdú – Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Tiszántúli Történetész Társaság* (Debrecen, 2007), str. 143–144 in 243.

ISTVÁN SZÉCHENYI (1791–1860) V KOLESJU MADŽARSKE POLITIKE IN VIZIONARSTVA

---

dr. Darja Kerec

Ko se je 21. septembra 1791 na Dunaju v prvem okrožju na Herrengasse 5 staršema Ferencu oz. Francu grofu Széchenyiju (1754–1820) ter grofici Juliji Festetić (Julianna Festetics de Tolna, 1753–1824) rodil zadnji od šestih otrok, Štefan oz. István¹⁶, si, čeprav rojen v ugledno in premožno družino, verjetno nista predstavljala, da bo prav njun najmlajši sin nekoč¹⁷ – zgodovinsko gledano – obveljal za največjega Madžara (po besedah njegovega političnega oponenta Lajosa Kossutha: *a legnagyobb magyar*).

Pogoji za dobro življenje in uspešno kariero so bili Istvánu sicer položeni že v zibelko, a biti član plemiške elite in premožen ni vedno zagotovilo za plodovito življenjsko pot. Zgledi vlečejo in tako je Istvánov oče Ferenc leta 1802 v Budimpešti ustanovil Nacionalni muzej (*Magyar Nemzeti Múzeum*) in Nacionalno knjižnico (Országos Széchényi Könyvtár), ki jo je oplemenitil z lastnim bogatim knjižnim fondom in množičnimi donacijami sodržavljanov.¹⁸ Ferenc je pripadal aristokraciji, ki se je izkazala z mecenstvom.¹⁹

Istvánova požrtvovalnost in talent za politično udejstvovanje pa se kažeta v svojstveni tragičnosti, saj je življenje končal s samomorom po duševni stiski, ki pa ni bila prva dotlej. Zbolel je že 7. septembra 1848 in se takrat prvič zatekel v zdravstveno oskrbo zdravnika dr. Gustava Görgna v *Sanatorium Görge*²⁰ v 19. dunajskem okrožju na Obersteingasse 18-24. Tu je tudi končal svoje življenje s strelom v glavo 8. aprila 1860 v starosti 68 let.²¹ Nagodbe leta 1867 ni dočakal. Pokopan

---

¹⁶ István Széchenyi de Sárvár-Felsővidék.

¹⁷ Jurij oz. György je dočakal komaj dobrega pol leta (umrl 1778), Ladislav oz. Lajos se je rodil desetletje pred Istvánom (1781-1855), Pavel oz. Pál leta 1789 (u. 1871), sestri Frančiška Karolina 1783 (u. 1861) in Zofija oz. Zsófia leta 1788 (1865). Genealoški podatki so dostopni na: <http://genealogy.euweb.cz/hung/szechenyi2.html#FJ>, pridobljeno: 25. 8. 2019; glej tudi:

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9ch%C3%A9nyi_Ferenc_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9ch%C3%A9nyi_Ferenc_(politikus)), pridobljeno: 25. 8. 2019.

¹⁸ O zgodovini knjižnice: http://www.oszk.hu/en/history_of_the_library, pridobljeno: 25. 8. 2019.

¹⁹ Miklós Molnar, *Histoire de la Hongrie* (Paris, 2004) (dalje: Molnar, *Histoire de la Hongrie*), str. 232–233.

²⁰ Felix Czeike, *Historisches Lexikon Wien*, Band 2 (De-Gy) (Wien, 2004), str. 574.

²¹ Wien Geschichte Wiki. Diskussion: István Széchenyi https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/István_Széchenyi,

je na družinski posesti v Nagycenku (nem. *Groß-Zinkendorf*) pri Šopronu. Vse od poroke leta 1836 je imel podporo žene Krescencije grofice Seilern in Aspang, ki je bila vdova po grofu Karlu Grofu Zíchyju. Imela sta tri otroke.²²

Na začetku življenjske poti se je Széchenyi izkazal vojaško, in to ne še kot dvajsetletnik, z bratoma v času Napoleonovih vojn (1809), aktivno je vojsko služil do 1815. Maja istega leta je bil zadnjič na bojnem polju v bitki pri Tolentinu v Italiji. Z vojaško kariero, ki je bila tudi potrditev njegove zvestobe Avstriji, je kot prvi poročnik zaključil leta 1826 (morda tudi zato, ker je bil v svojih pogledih do vojaške organizacije precej kritičen). Odtlej je stopal po poti, ki se bere kot kulturni in politični potopis. Že jeseni 1815 je začel s šestletnim potovanjem, ki ga je vodilo v več evropskih držav (poleg Italije še Francija, Anglija, Grčija pa tudi Turčija ...).²³

Vtisi s potovanja so ga zaznamovali tako kulturno kot politično. A vtisi modernega razvoja so trčili ob domačo realnost. Strasten domoljub, kot je bil, je težko sprejel dejstvo, da se njegova ljuba domovina ni razvijala, kot bi se sicer lahko. To je bil čas, ko je svet že imel parnike, na Donavi pa so se začeli kljub leta 1829 ustanovljeni Donavski ladijski družbi (*Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft*) pojavljati relativno kasneje. Dosegel pa je razširitev struge Donave (1834, Železna vrata – *Eisernen Tor*). Infrastrukturni napredek Angležev in Francozov ga je najbolj impresioniral, in to do mere, da je bil odločen primere dobre prakse prenesti v domovino (francoski *Canal du Midi* je bil tisti, ki je dal idejo in zagon za regulacijo dela Donave in Tise).²⁴

Széchenyjeva zapuščina je večplastna: ne le njegov politični in kulturni angažma, tudi uvedba novih tehnologij in odnos do madžarske družbe ga zato še danes postavljajo v sam vrh najuglednejših Madžarov. Ravno v odnosu do madžarske družbe pa je pogosto prihajal v dispute s Kossuthom in še kom.

SZÉCHENYIJEVA VIZIJA MADŽARSKE DRUŽBE NASPROTI KOSSUTHOVI

Družina Széchenyi je bila tradicionalno zvesta Habsburžanom, kar ga je kot očitek velikokrat spremljalo kasneje v konfrontacijah s političnimi sodelavci. Morda tudi zato, kar sicer ni nič neobičajnega, ne preseneča, da se je rodil izven matice – na Dunaju in tam tudi umrl. Otroška leta je preživel tako v Avstriji kot na družinski posesti Nagycenk.²⁵

Széchenyi je bil zagovornik postopne in mirne preobrazbe Madžarske ob opori na habsburško monarhijo in bil v tem pogledu zato nasprotnik Lajosa Kossutha. Odnos med opozicijskima voditeljema, Széchenijem, ki je bil zmerni liberalni modernist, in Kossuthom, ki je bil radikalen

---

pridobljeno: 25. 8. 2019 in <http://www.digital.wienbibliothek.at/wbrobv/content/pageview/1115981>, pridobljeno: 25. 8. 2019, str. 407–408.

²² <http://www.famousbirthdays.com/people/istvan-szechenyi.html>, pridobljeno: 25. 8. 2019.

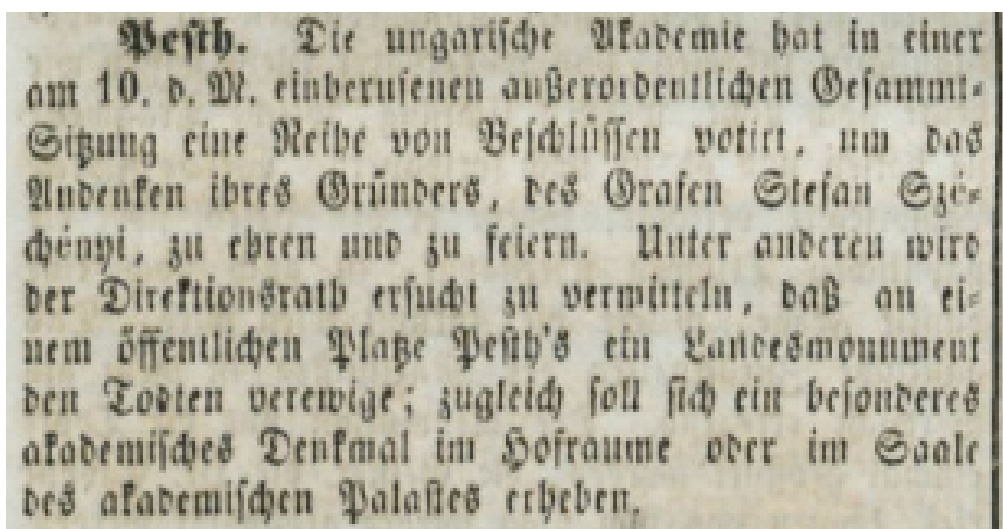
²³ <http://www.nndb.com/people/376/000098082/>, pridobljeno: 25. 8. 2019; Count István Széchenyi de Sárvár-Felsővidék (https://en.wikipedia.org/wiki/Istv%C3%A1n_Sz%C3%A9chenyi, pridobljeno: 25. 8. 2019).

²⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Istv%C3%A1n_Sz%C3%A9chenyi, pridobljeno: 25. 8. 2019; <http://www.nndb.com/people/376/000098082/>, pridobljeno: 25. 8. 2019.

²⁵ http://www.omikk.bme.hu/archivum/angol/htm/szechenyi_i.htm, pridobljeno: 25. 8. 2019.

in vehementen, ostaja predmet razprav vse do danes.²⁶ Oba sta bila zagovornika nacionalnega preporoda, hkrati pa so med njima potekale polemike, ki jih je težko razložiti na enostaven način.

Ko je Széchenyi leta 1841 izdal knjigo *Kelet Népe* (Ljudje z vzhoda), v kateri je kritiziral politiko Kossutha oz. njegov način ter manire, je Kossuthov časopis *Hirlap* Széchenyija označil kot »lokomotivo, ki je iztirila«. Že v knjigi *Hitel* (Kredit) iz leta 1830 je Széchenyi neposredno napadel fevdalni sistem in zahteval njegovo ukinitvev oz. demontažo. Ista stališča je zavzemal v obdobju med letoma 1830 in 1840 v skupščini in si prizadeval za razvoj podjetništva, infrastrukture ter gradbeništva. Predlagal je regulacijo Donave in njenih pritokov za plovbo, ustanovitev družbe za plovbo s parniki, gradnjo mostu med Pešto in Budo za njuno združitev.²⁷

Ljubljanski časopis *Laibacher Zeitung* je 17. aprila 1860 objavil vest o pobudi Madžarske akademije znanosti, da se v spomin na preminulega Széchenyija v Pešti in v prostorih akademije postavi spominsko obeležje (*Laibacher Zeitung*, 17. 4. 1860, št. 88, str. 350).

Veljal je za »angleškega reformatorja«, kar ne preseneča, saj Széchenyijevo afiniteto do Anglije potrjuje tudi izgradnja Verižnega mostu (od leta 1898 *Széchenyi lánchíd*), ki so ga po načrtih Williama Tierneya Clarka začeli graditi leta 1840 (dograjen je bil leta 1849) in spominja na londonski Marlow Bridge (zgrajen leta 1832). Verižni most je bil prva stalna povezava med Budo in Pešto.

A tudi Kossuthu anglosaksonski svet ni bil tuj. V času, ko je bil v zaporu, je izpilil znanje angleščine. Széchenyi je poudarjal potrebo po ekonomski in socialni reformi, Kossuth pa je menil, da je politična neodvisnost od Avstrije najbolj pomembna, kar je posledično, tudi zaradi njegovih govorov na javnih shodih in natisnjenih poročil s sej v madžarskem državnem zboru, vodilo do njegove aretacije in obdobja v zaporu.²⁸

²⁶ Molnar, *Histoire de la Hongrie*, str. 234.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Elizabeth Floyd, Geoffrey Hindley, *Kdo je ustvarjal zgodovino* (Ljubljana, 1988) (dalje: Floyd in Hindley, *Kdo je ustvarjal zgodovino*), str. 154.

Széchenyi je napredek videl v enakosti, v tem, da davke plačujejo bogati (noblesa), ne pa nižji socialni sloji. Ne nazadnje so ga videli tudi kot demagoškega nacionalista. V očeh priletnega Metternicha, ki se je čutil dolžnega štiti dvor in stari red, s katerim je sicer imel tesne odnose, je bil nevaren, enako kot baron Miklós Wesselényi ter Lajos Kossuth.²⁹

Čeprav tedaj Kossuth še ni bil revolucionar, ki bi pod vprašaj postavljaj vladavino Habsburžanov (to je postal šele usodnega leta 1848), ga je Széchenyi nato označil za nevarnega norca, ki bo državo potisnil v revolucijo.³⁰

Jedro njune polemike se je vrtelo okrog vloge narodov: Széchenyi je bil prepričan, da asimilacija v večnacionalni monarhiji s številnimi slovanskimi in romunsko manjšino prinaša prednosti in splošen napredek, Kossuth pa je na prvo mesto postavljaj (madžarski) narod. Le znotraj naroda se lahko razvijejo demokracija, kultura, madžarska uprava. Kossuthovo stališče je bilo med Madžari precej bolj priljubljeno. V zlitju različnih madžarskih nacionalizmov je nato leta 1848 prevladal duh nacionalističnega, a konservativnega plemstva. Kossuth je s svojimi nastopi postal politik množic in se povzpel v vodjo nacije.³¹

István Széchenyi je sočasno v svojih knjigah, ki so postale uspešnice, razvijal ideje o bančništvu, kreditih, industriji, o vseh vidikih modernizacije, ki jo je spoznaval na svojih potovanjih po Angliji. Vendar bi do te modernizacije države nujno moralo priti z ukinitvijo srednjeveške zakonodaje (*aviticitas, ius aviticum*) in odpravo podložništva.³²

Leta 1825 je začel s politično kariero kot član madžarskega parlamenta, a tega leta je – tako kot njegov oče – pustil pečat v madžarski kulturni identiteti. Tako je med zasedanjem parlamenta v Bratislavi (tedaj Požun, Pozsony/Pressburg) 3. novembra 1825 tvorno sodeloval pri ustanovitvi Znanstvenega društva (*Magyar Tudós Társaság*) oz. kasnejše Madžarske akademije znanosti in umetnosti (uradno preimenovanje v *Magyar Tudományos Akadémia* je sledilo leta 1845). Ustanovitev društva je bila možna ne le zaradi njegove visoke donacije v vrednosti 60.000 srebrnih forintov oz. enoletnega dobička z njegovih posesti, ampak tudi zato, ker je na njegovo pobudo pozitivno odreagiralo več premožnih posameznikov. Ti so darovali približno enako vsoto, med njimi je bil grof József Teleki de Szék, tudi avtor zbirke o obdobju Hunyadijev³³, ki je društvu oz. akademiji podaril osebni knjižni fond (30.000 enot knjižnega gradiva). To je bila osnova za društveno knjižnico in hkrati njegovo imenovanje za prvega predsednika akademije (1830–1855). Podpredsednik pa je postal prav Széchenyi.³⁴ Leta 1827 je vzpostavil *Nemzeti Kaszinó* (Narodni kazino) kot neke vrste forum za domoljubno madžarsko plemstvo, ki je pospeševalo dialog med političnimi veljaki in drugimi deležniki.³⁵

²⁹ Molnar, *Histoire de la Hongrie*, str. 234.

³⁰ Prav tam.

³¹ Prav tam, str. 235.

³² Prav tam, str. 233–234.

³³ Hunyadiak kora Magyarországon: Teleki je zbral gradivo za izdajo osmih knjig o madžarski zgodovini v dobi Hunyadijev (skupno 12 zvezkov).

³⁴ http://mta.hu/data/MTA_Tortenete_ENG.pdf, pridobljeno: 25. 8. 2019; glej tudi: László Göncz, *Madžari. Kratka zgodovina Madžarov* (Murska Sobota, 2004) (dalje: Göncz, *Madžari*), str. 88.

³⁵ Count István Széchenyi de Sárvár-Felsővidék. (https://en.wikipedia.org/wiki/Istv%C3%A1n_Sz%C3%A9chenyi, pridobljeno: 25. 8. 2019).

Oglas trgovine Brumen v Murski Soboti, ki je bila v času 2. svetovne vojne na ulici Istvána Széchenyija 6 (*Nájszvetejsega Szrca Jezusovoga veliki kalendár za lüdsztvo*, letnik 41, str. 74).

Leta 1841 je začel Kossuth urednikovati politični časopis *Pesti Hírlap*. V zatrtje revolucije, ko se trenja med Madžari na eni ter Avstrijci in Hrvati na drugi strani eskalirala v državljansko vojno, se je na prošnjo Dunaja vmešala še ruska vojska. Po madžarskem porazu je Lajos Kossuth pobegnul v Turčijo. Do nagodbe 1867 je, tako kot pred tem Széchenyi, potoval po Angliji in Združenih državah Amerike in upal na novo madžarsko vstajo. Ustanovitve Avstro-Ogrske ni sprejel z odobravanjem.³⁶

A Széchenyijev družbeno-politični angažma ni ostal neopažen pri še eni pomembni osebnosti tedanjega časa – pri pesniku in narodnem buditelju, Sándorju Petőfiju³⁷ (1823–1849), ki je resolutno odklanjal družbo, temelječo na aristokratski podstati. Petőfi torej velja za prepričanega republikanca.³⁸

ODNOS SZÉCHENYI – PETŐFI

Petőfi je bil, če povzamemo zgolj leksikološko razlago njegovega življenja in dela, zagovornik idealov francoske revolucije in zato tudi kritičen do razmer v državi ter privilegijev plemstva. Kot vodja peštanske demokratične mladine je sodeloval v revoluciji 1848.³⁹ Da Petőfi vsaj v začetnem obdobju ustvarjanja ni odklanjal plemstva ali vsaj avstrijskega cesarja, priča zapis o Ferdinandu I. (kot V. madžarski in češki kralj), ki je bil v zgodnjem obdobju Petőfijevega pesništva dokaj v čislih: »Kralj, dobrotnik domovine, dobri oče nas – sinov, dvignil bo roké nad nami in nam dal svoj blagoslov.«⁴⁰

Šele kasneje, pri zgodnjih dvajsetih, je prevzel ideje (francoskih) republikancev, kar je izrazil v neobjavljeni pesnitvi: »Medtem je svet dozorel in dorasel: možje igrač si prejšnjih ne žele! Zatorej, kralji – dol s prestolov zlatih, bleščečo zlato krono – dol z glave! Če je ne boste pravi čas sneli, vam bomo hkrati s krono glavo vzeli! ... Tako se bo zgodilo. Ker sekira, ki Ludvika v Parizu je zadela, bila je svetu znamenje in zgled in bližnjega viharja prva strela!« Madžarsko je že preveval vpliv Kossutha, Széchenyi pa je ostajal zadržan, hkrati pa so ga teatralno kritizirali. Tako so ga nekoč na cesti vpricho žene obmetavali z blatom in ob tem izvajali mačjo godbo, ker je sprejel službeno funkcijo z dunajskega dvora.⁴¹

³⁶ Floyd in Hindley, *Kdo je ustvarjal zgodovino*, str. 154.

³⁷ Njegov priimek pogosto zapisan tudi kot Petőfi skupaj s Petrovics (po očetu Istvánu Petrovicsu) ipd.

³⁸ Igor Antič, *Veliki svetovni biografski leksikon. Osebnosti, ki so oblikovale naše civilizacijo* (Ljubljana, 2002), str. 854.

³⁹ *Slovenski veliki leksikon*. Zvezek: p-ž. (Ljubljana, 2005), str. 70.

⁴⁰ Gyula Illyés, *Petőfi* (Ljubljana, 1960), str. 108.

⁴¹ Prav tam, str. 110.

Petőfijev odklon do aristokracije se, če pustimo ob strani njegovo znamenito marčevsko pesem *Kvišku, Madžar!* (okrajšano iz prve vrstice narodobudne pesmi: *Talpra magyar, hí a haza!* oz. Vstani, Madžar, domovina kliče!), povedno pokaže in izrazi 19. marca 1848 v časopisu *Életképek*, pri katerem je bil sourednik: »Sporočamo, da smo iz našega časopisa odstranili črko Y. Odslej ne bomo več pisali nobenega priimka z aristokratsko končnico.«⁴² Sicer je že prej pisal mnoge priimke drugače (na primer: *Kosut* namesto *Kossuth* ali *Szécsenyi* namesto *Széchenyi*).⁴³

Besednim dvobojem se Petőfi ni izognil niti v živo. Maja 1848 je tako s pomočjo množice podpornikov skušal nagovoriti predsednika vlade Lajosa Batthyányja in Széchenyija, ki je bil v marca osnovani madžarski vladi imenovan za ministra za delo, infrastrukturo in promet. Prav gotovo ni bil zadovoljen s člani vladnega kabineta. Prva samostojna madžarska vlada je bila sestavljena tako, da so vsi njeni ministri prihajali iz vrst plemstva. Množica je Petőfiju sledila do vladnih prostorov (takrat v Budi), kjer je Széchenyija izzval na pogovor. Ta naj bi mu dejal, potem ko pesnik ni bil zadovoljen z Batthyányjevo razlago, da vlada nima dovolj financ (za rešitev vseh zahtev in problemov): »Vi si zdaj mislite; ministri ste zato, da ga ustvarite; in če ne gre drugače, kar iz samega pekla.«⁴⁴

Grof Széchenyi je septembra 1848 padel v depresijo in končal v psihiatrični kliniki, kjer je sicer nadaljeval s pisanjem. Obiskovali so ga prijatelji. In policija s hišnimi preiskavami. V enem zadnjih zapisov z naslovom *Ein Blick auf den anonymen Rückblick* je namreč, sicer anonimno, nastopil proti Bachovemu absolutizmu.⁴⁵

PERCEPCIJA ISTVÁNA SZÉCHENYIJA V SLOVENSKEM PROSTORU

Poročila o dogodkih na Madžarskem so se v lokalnih časopisih objavljala v širšem kontekstu (na primer: 12 zahtev madžarskih izobražencev *Pilvax-kör* po združitvi Sedmograške z Madžarsko v političnem in upravnem smislu⁴⁶, madžarski odzivi na imenovanje Josipa Jelačića za bana, reakcije na zahteve Srbov, Hrvatov, Slovakov, zmrdovanje nad ilirizmom ipd.), obmejni dogodki tostran in onstran Mure pa največkrat v skupnih novicah pod t. i. rubriko »Slovenske dežele«.

Osnovna percepcija Istvána Széchenyija v časopisih, ki so se brali na Slovenskem v dneh in mesecih po njegovi smrti, je, da gre za vodilnega madžarskega (in evropskega) reformatorja. To dojemanje se je utrdilo skozi celotno obdobje od njegove smrti (1860) do danes. Poglejmo nekaj primerov. Ljubljanski časopis *Laibacher Zeitung* je 17. aprila 1860 dober teden dni po njegovi smrti objavil vest o slavnostni akademski seji v Pešti v spomin na njegovo delo in življenje.⁴⁷ Precej nazorno

⁴² Prav tam, str. 247–248.

⁴³ Prav tam, str. 248.

⁴⁴ Prav tam, str. 255.

⁴⁵ Celotno delo z naslovom *Ein Blick auf den anonymen Rückblick, welcher für einen vertrauten Kreis, in verhältnismässig wenigen Exemplaren im Monate October 1857, in Wien, erschien.* [s.n.], London (1859) je dostopno na portalu <http://real-eod.mtak.hu/>, pridobljeno: 25. 8. 2019 (repozitorij Madžarske akademije znanosti: <http://konyvtar.mta.hu/>) oziroma na : <http://real-eod.mtak.hu/3605/1/Ein%20Blick%20auf%20den%20anonymen%20R%C3%BCckblick....pdf>, pridobljeno: 25. 8. 2019.

⁴⁶ T. i. 12 točk. V prevodu: »Kaj želi madžarski narod« (Göncz, *Madžari*, str. 94 in 96).

⁴⁷ *Laibacher Zeitung*, 17. 4. 1860.

pa so vest o njegovem samomoru in predhodnem duševnem stanju ter pogrebu objavili v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* 18. aprila 1860.⁴⁸ O načrtovani maši za pokojnim Széchenyijem v Pešti so aprila poročali tudi v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*⁴⁹, maja pa so objavili daljše poročilo o maši in spremljevalnih dogodkih, povezanih s slovesom od uglednega pokojnika. Nadškof János Scitovszky iz Esztergoma je vodil mašo, akademike pa je predstavljal grof Emil Dessewffy de Csernek et Tarkeő, predsednik Madžarske akademije znanosti, ki se je toplo zahvalil nadškofovi prezenci in besedam, hkrati pa je med prisotnimi, kot poročajo v članku, zadonel spontani *éljen!* (Naj živi/Živel!).⁵⁰

Bolj ko je čas mineval, bolj so cenili Széchenyjevo vlogo in ugled. Povedno je, da tudi v Prekmurju, ki je do avgusta 1919 spadalo pod ogrski del monarhije, in kjer je bilo večinsko prebivalstvo slovensko. Tudi ustanovitev kazinskega društva leta 1878⁵¹ v Murski Soboti je sledila njegovemu trendu, ki ga je na Madžarskem vzpostavil z že omenjeno ustanovitvijo tovrstnega društva leta 1827. Leta 1939 je vodilni prekmurski slavist in etnolog Vilko Novak v reviji *Dom in svet* objavil obširni esej o Imreju Madáchu (1823–1854), madžarskem literatu in politiku, ter zapisal, da je Madácha navdahnil tudi »duša mecen, socialni in kulturni reformator grof Štefan Szechenyi«. ⁵² V Murski Soboti se je v preteklosti v javnem prostoru spomin na rodbino Széchenyi, njene posamezne člane, pa tudi na Istvána, ohranjal vse do konca prve svetovne vojne, z izjemo obdobja Kraljevine SHS oz. Jugoslavije (od 1918 oz. 1929 do aprila 1941). Pomembnim osebnostim so se tako v Murski Soboti kot Lendavi navadno poklonili s poimenovanjem ulic in trgov (npr. med vojno, leta 1944, murskosoboška Széchenyjeva ulica: *Széchenyi István-ut*⁵³).

Ogersko. Vsi časniki popisujejo veliko žalost, ki je zadela celo deželo, ko se je iz Döbling-a poleg Dunaja zvedilo, da je o veliki noči grof Štefan Szechenyi (izgovarjaj Sečénji), kterege svoji rojaki »pervega domorodca in največjega Madjara« imenujejo, sam svojemu življenju konec storil. Grof Štefan Szechenyi je na vsako stran toliko v svoji deželi storil, da ni skor imenitne nprave, ktere bi ne bil ali on sprožil ali se je pri izpeljavi udeležil. Leta 1848 je bil ogerski minister. Al takrat se mu je pamet zmešala in djali so ga v norišnico v Döbling. Ozdravil se je sicer čez nekoliko let tako, da se je upalo, da bo sčasoma spet mož nekdanjega bistrega uma; mu bridko

Vest o Széchenyjevi smrti (*Kmetijske in rokodelske novice*, 18. 4.1860, št. 16, str. 127).

⁴⁸ *Kmetijske in rokodelske novice*, 18. 4. 1860.

⁴⁹ *Kmetijske in rokodelske novice*, 25. 4. 1860.

⁵⁰ *Kmetijske in rokodelske novice*, 9. 5. 1860.

⁵¹ László Mayer in András Molnár (ur.), *Viri za zgodovino Prekmurja* (2. zvezek). Zbirka dokumentov. Források a Muravidék történetéhez: szöveggyűjtemény. Zbirka dokumentov. Források a Muravidék történetéhez: szöveggyűjtemény (Szombathely: Arhiv županije Vas; Zalaegerszeg: Arhiv županije Zala, 2008), str. 87.

⁵² Vilko Novak, Madáchova Tragedija človeka, v: *Dom in svet* (1939), letnik 51, št. 10, str. 579.

⁵³ *Nájszvetesege Szrca Jezusovoga veliki kalendár za lüdsztvo* (1944), letnik 41, str. 77.

Kot vodilni osebnosti spravljive politike do Slovanov oz. Slovencev pri sosedih Italijanih in Madžarih je bil v slovenskem časopisu *Jutro* leta 1933 objavljen politiku Giuseppeju Mazziniju in Széchenyiju naklonjen članek, v katerem je izpostavljeno, da sta se oba »toplo zavzemala za sporazum s Slovani« in »da je Szechenyi že takrat imel pred očmi vidni preporod Slovanov, s katerimi je odkrito in iskreno simpatiziral. Grof Szechenyi je javno, v govorih in spisih, priznaval takratnim ogrskim Slovanom pravico do nacionalnega razvoja. Pisal je, da bi bilo nesmiselno, če bi Madžari hoteli Slovane zatirati, zakaj vsako zatiranje mora prej ali slej izzvati revolucijo in uničiti Ogrsko.«⁵⁴ Spravljivost oz. Széchenyijev svetovni nazor ter odnos do Avstrijcev in drugih narodov se je jasno pokazal po tem, ko je za razliko od Kossutha izrazil razumevanje za Slovane in njihova pričakovanja na ravni narodnostnih in državljskih pravic. Njegovemu stališču so se v pismih ali časopisnih člankih zahvalili na primer Slovaki in Hrvati z Ljudevitom Gajem na čelu.⁵⁵

Slovinci so angažma Széchenyijeve rodbine na kulturnem področju prepoznali tudi v desetletjih po njegovi smrti, v času pred izbruhom prve svetovne vojne, ko še niso imeli svoje države, pa so mu z ustanavljanjem čitalnic in kulturnih institucij tudi na simbolni ravni priznavali nesporno vlogo pri vzpostavljanju madžarske nacionalne identitete. Tako so se na primer leta 1904 slovenski kulturni delavci in zanesenjaki na Štajerskem ob ustanavljanju muzejskih društev v Celju, na Ptujih in v Mariboru sklicevali na Istvánovega očeta: »Romanticizem 19. veka je zgodovini podal nov vzlet ter narodno-patriotično barvo. Sedaj postane zgodovina popularna. Zbiranje starin odslej niso samo „kurioziteté“ nekaterih plemenitašev, ampak sedaj nastanejo narodni in deželni muzeji. Leta 1802 je profesor Széchenyi sprožil idejo ogrskega narodnega muzeja.«⁵⁶

Morda je tudi današnji pogled na Istvána Széchenyija izrazito romantičen. Dejstvo je, da lahko objavljena dela o njegovem življenju in dosežkih štejejo v tisočih v več deset jezikih. Evropsko zgodovinopisje ga obravnava in vrednoti točno tako in povsem upravičeno, kot ga je poimenoval Lajos Kossuth – veliki Madžar.

---

⁵⁴ *Jutro*, 14. 7. 1933.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor 1904, leto 1 (Društvena poročila, str. 104).

KONCEPT SZÉCHENYIJEVIH GOSPODARSKIH REFORM

---

dr. Péter Halmai

Grof István Széchenyi je bil pomembna označevalna osebnost reformne dobe na Madžarskem. Glavno, a ne edino področje njegovega obsežnega delovanja je bilo gospodarstvo.

Celovito in temeljno razkritje svojega koncepta gospodarskih reform je pojasnil v revelativnem⁵⁷ delu z naslovom *Hitel* (Kredit), objavljenem 28. januarja 1830.

Ozadje dela *Hitel* so tvorili težki problemi in napetosti, ki jih je bilo treba rešiti. Aktualnost usmeritve določa pot v prihodnosti, zato se je uvrstila na dnevni red. Predlagatelj je bil velikan, ki je razpolagal z velikim moralnim kapitalom ter ogromnim vplivom in ugledom.

Neposredno ozadje je bilo sledeče. Széchenyi je leta 1828 želel pridobiti kredit v višini 10.000 forintov za razvoj svojega posestva, a so njegovo vlogo v avstrijski banki zaradi pomanjkanja kritja zavrnil.⁵⁸

Hitel je nova analiza stanja, nadalje celovito sporočilo dóbi. Izhajajoč iz gospodarstva opisuje krizo madžarskega fevdalnega sistema. Zavzela je posebno mesto med znanstvenimi diskurzi o madžarski preteklosti: je pomembna tema tako za zgodovino ekonomije, politike kot tudi idej. Glede žanra je znanstveno-ekonomsko delo, hkrati pa je tudi razprava, ki oplemeniti moralo. Je razsvetljena publicistika, ki popravlja in modernizira družbo, je povzetek gospodarskodružbenega programa meščanskega preoblikovanja.

KLJUČ POMENA DELA HITEL

Hitel izhaja iz madžarskega gospodarstva in predstavlja celoten opis stanja krize madžarskega »fevdalizma«. Ni le gospodarska analiza, ampak predstavitev načel, kritika družbe, analiza stanja in program.

---

⁵⁷ Iz besede revelacija: nenadno spoznanje, odkrivanje skritih dejstev. (Op. prev.)

⁵⁸ Dunajska bančna hiša *Arnstein in Eskeles* je prošnjo zavrnila sklicujoč se na pomanjkanje denarja. István Széchenyi se je nato na banko obrnil z umirjenim, a obsežnim pismom, v katerem je izpodbijal stališče bančne hiše. Njen vodja, Nathan Arnstein je – kar je mogoče manj znano – po prejetem pismu naposled odobril kredit. Széchenyiju ni bilo žal zaradi zavrnitve. »[Z]elo se veseli, da se mu je to zgodilo. Kako krasna tema za knjigo.« Glej podrobno: Gyula Vizota, Széchenyi Hitel című művének keletkezése (Nastanek Széchenyijevega dela z naslovom Hitel), *Budapesti Szemle*, št. 175, leto 1916, str. 348. Druga mnenja govorijo o tem, da to ni bila prava zavrnitev, saj je posojilo dobil. Bančna hiša je »gesto torej namenila le kot opozorilo«. Glej: László Csorba, *Széchenyi István* (Budapest, 1991), str. 71.

Po mnenju Széchenyija pravi razlog revščine ni le gospodarstvo, ampak fevdalna družbena ureditev, sistem in zastarelost ustave.

Rešitev: dolgoročen, podroben program ukinitve fevdalizma.

Načrt prenove pravnega reda (ustave) – npr. odprava »predništva« (sklop določb plemiških pravic v zvezi z dedovanjem in odtujitvijo posesti), tlake, devetine – je bil v nasprotju z vrednotami plemstva, ki je vztrajalo pri večstoletnem načelu »temeljnih« plemiških pravic. Széchenyi je zavestno sprejel spopad. Menil je, da stari zakon »ne more zavezati« rok nove dobe. Skoraj provokativno je razkrival po njegovem mnenju napačna načela in navade. Odkrito je stremel k spremembi javnega mnenja. Nazadnjaštvo in nazadnjaške argumente je kritiziral z neizprosним zasmehovanjem. V sklopu realnega poznavanja samega sebe in okoliščin je določil izhodišče sprememb. Po njegovem mnenju mora pred družbenimi spremembami priti do intelektualnega, vedenjskega, kulturnega in moralnega preobrata. Kritika družbe in javnega mnenja v delu *Hitel* ter njegovo sporočilo, ki je stremelo k spremembi sistema, je razdelilo bralstvo.

IZHODIŠČE: EKONOMSKA ANALIZA

Iz dela *Hitel* je jasno razvidno, da je Széchenyi dobro poznal klasično angleško ekonomijo (dela Smitha, Ricarda, Sismondija, Saya idr.).

Sklicujemo se lahko na delo Adama Smitha z naslovom *The Wealth of Nations* (Bogastvo narodov), katerega glavni elementi so:

- »nevidna roka«: tržne sile in nasprotne sile; v tržnem gospodarstvu deluje nekakšen naravni red, ki zagotavlja njegovo učinkovito delovanje;
- temelje tržnega gospodarstva tvorijo lastni interesi in delitev dela;
- v središču je samoregulacija (*laissez-faire*) trga. Ta predvideva: mobilnost delovne sile; prosto trgovanje z zemljišči; razveljavitev prejšnje državne zakonodaje o obrti in trgovini; prosto trgovino.

Po Smithovem je vir bogastva (gospodarska rast) odvisen od deleža prebivalstva, ki se ukvarja s proizvodno dejavnostjo, in od produktivnosti dela (slednje je odvisno tudi od razvitosti delitve dela). Po trditvah Smitha ima skupaj (v organski celoti) z ekonomijo veliko težo tudi filozofija morale.

Izhodišče Széchenyijevega razmišljanja je – sorodno s Smithom – naslednje vprašanje: zakaj je nek narod bogat?⁵⁹

---

⁵⁹ Glede miselnosti Széchenyija lahko potegnemo več vzporednic s pristopi moderne ekonomije. Npr. Daron Acemoglu in James A. Robinson v svojem zelo vplivnem delu z naslovom *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty* (New York, 2012) postavljajo sledeča temeljna vprašanja: Zakaj je ena država bogata?; Zakaj je druga revna?; Kako si lahko razlagamo različen razvoj narodov?

Citirana avtorja odgovor najdeta v sistemu odnosov posameznik – družba – gospodarstvo. Temelj njunega razmišljanja je ločevanje med inkluzivno in ekstrakcijsko institucionalno strukturo. Glavne značilnosti inkluzivne strukture: je pluralistična; zagotavlja lastninske pravice; zagotavlja nepristransko sodstvo; vsebuje pravni red, ki zagotavlja izmenjavo in javne storitve; vsem akterjem omogoča vstop na trg; posameznikom omogoča prosto izbiranje kariere.

Na daljši rok je takšna struktura sposobna ustvariti gospodarsko rast, medtem ko so ekstrakcijske strukture zatiralske, izkoriščevalske in zagotavljajo vladavino ozke elite. Njihova moč se veže za stare rešitve. Inkluzivne gospodarske

Če pogledamo napredek ali nazadovanje držav in narodov ter želimo pojasniti vzroke napredka ali nazadovanja oziroma pogledati, s pomočjo kakšnih stopnic so se dvignili ali spustili, bomo ugotovili, /.../ da so v večini primerov vzrok napredka zdravi možgani in ukrepi, ki so bili izvedeni po strokovnih pravilih; nadalje bomo ugotovili, da trezen sistem, kljub začetnim težavam in negotovanju, prinaša javno veselje in javno dobro.⁶⁰

Potreba po »treznem (zdravem) sistemu« je hkrati eksponiranje systemskega problema. Ključno vprašanje je zajetje kritičnega faktorja. V zapletenem pojavnem svetu je temeljna naloga prepoznavanje bistva. Če citiramo iz dela *Hitel*: »Zgleda, da mora biti neka napaka, ki omejuje dobro, ali neka napaka, zaradi katere dobre stvari ne stečejo.« To osrednjo točko Széchenyi opaža v napakah finančnega sistema, v pomanjkanju hipotekarnih posojil.

Če svoje mnenje povem po resnici: glavni razlog vseh žalostnih sklepov, ki se jih bomo dotaknili in jih še obširneje obravnavali, je nič drugega kot napačna ureditev denarnih povezav in popolna nedostopnost vsakršnega kredita /.../ Kadar govorimo o denarnem posojilu, iz kolikih ust tedaj slišim modro premišljeno temo: cambium mercantile bi bil zelo zaželen, a ga ustava, skrb za obstoj starih družin in njihovo razvrščanje pri nas onemogočajo.

Napačna utemeljitev finančnega sistema, znotraj tega pa finančnega posredovanja je temeljna systemska napaka. Vzroki za pomanjkanje komercialnih posojil so globoko zakoreninjeni v sistemu.

V času nastanka dela *Hitel* je posojila onemogočala predvsem zaščita »obstoja starih familij« za vsako ceno. Széchenyi že v tej fazi svoje analize v ospredje postavlja javno dobro, dobrobit države: »Dobrobit države ne more temeljiti na dobičku nekaj posameznikov, ampak na razcvetu vseh.«

Temeljna ugotovitev Széchenyija je, da je madžarski posestnik revnejši, kot bi moral biti glede na svoje posestvo. Če citiramo iz različnih poglavij dela *Hitel*:

- »V vseh drugih državah bi pritekli z denarjem k nam, a ne zaradi tega, ker smo mogoče grofi, baroni, plemiči ali slavni ljudje, temveč ker lahko ponudijo hipoteko.«
- »Eden od razlogov naše tako telesne kot duhovne zaostalosti je nedostopnost kredita.«
- »Menim, da je nedostopnost kreditov razlog, da je madžarski posestnik revnejši, kot bi glede na svoje posestvo moral biti; da ne živi tako dobro, kot mu to dopuščajo okoliščine; da na poljih dober gospodar ne doseže najboljšega mogočega donosa in da na Madžarskem ni trgovine. Tako menim, da je kredit /.../ tista osnova, na kateri lahko sloni naš kmetijski in trgovski napredek, torej naš bodoči vzpon.«

MODERNIZACIJA KMETIJSTVA JE KLJUČNO VPRAŠANJE

V dobi Istvána Széchenyija je bilo ključno vprašanje napredka madžarskega gospodarstva modernizacija kmetijstva. Temeljne ovire modernizacije so bile:

---

institucije lahko spodkopljejo politično moč skupin, ki imajo dobiček iz ekstrakcijskih struktur.

⁶⁰ V nadaljevanju je vir citatov: István Széchenyi, *Hitel* (Budapest, 2002). Velja omeniti, da je delo *Hitel* leta 2016 izšlo tudi v sodobnem madžarskem jeziku.

- pomanjkanje kapitala, denarja, ki bi bil potreben za modernizacijo;
- nedosegljivost zavarovanja s hipoteko: zastarelo pravo *predništva* je preprečevalo svobodno trgovino s plemiškimi posestvi (predništvo, *aviticitas*, *ius aviticum*, neodtujljivost plemiških veleposestev);
- prepoved pridobivanja posestev neplemičev;
- nedostopnost kreditov zaradi nezmožnosti njihovega zavarovanja;
- nadaljnje prepreke modernizacije so bile sistem privilegijev plemstva (predništvo), malovredna tlaka, skupek fevdalnih obrtno-trgovsko-storitvenih sistemov.

Modernizacija kmetijstva je – v primeru, da ima kmetijsko gospodarstvo veliko težo – ključno vprašanje tudi v modernih teorijah napredka. Széchenyi je tudi gledajoč iz zgodovinske perspektive dobro identificiral neizogibna vprašanja modernizacije. V svojem delu zagovarja izoblikovanje inkluzivnih struktur in preseganje ekstrakcijskih struktur.

V središču Széchenyijevega pristopa je paradigma sistema. »Dober sistem« je tržno gospodarstvo. Osrednji dejavnik njegove reforme je izoblikovanje sistemskih pogojev kredita. V delu *Hitel* se Széchenyi izrazi tako: »Kredit in naši denarni predpisi ne slonijo na dobrih temeljih – to je pravi razlog pomanjkanja denarja in revščine – prav zaradi tega ne moremo storiti ničesar drugega, kot da javno in iskreno izjavimo, da smo na tem področju zaostali in da je naš sistem zanič – to je treba popraviti, če želimo storiti korak naprej.«

SPLOŠNA KOMERCIALIZACIJA, PROGRAM IZGRADNJE TRŽNEGA GOSPODARSTVA

Széchenyi je ostro kritiziral takratno dobo in dejal, da v tem času »na Madžarskem trgovine ni«. Glavni razlogi za to so sledeči:

- pretirana regulacija;
- neprožna ponudba;
- majhen notranji trg;
- pomanjkanje varnosti logističnih in carinskih pogojev;
- pomanjkljivosti tržne etike in tržnega vedenja.

Rešitev bi po njegovem mnenju lahko bila »splošna komercializacija, razvoj svobode trgovanja«. Széchenyi je predvidel, da je predpogoj – če uporabimo sodoben izraz – zunanje konkurenčnosti razvoj notranjih tržnih pogojev.

Njegova nadaljnja pomembna misel: lastnina je hkrati tudi dolžnost, dolžnost odgovornega in učinkovitega gospodarjenja. V delu se pojavi tudi misel o javnih bremenih.

Osrednji element Széchenyijevega pristopa je tržna racionalnost, zato postavlja v ospredje lastne interese tržnih akterjev. Globoko je analiziral povezavo lastnega interesa in javnega dobrega. Posebej nazorne so njegove sledeče vrstice: »Naj je govornik, ki zagovarja poljedelstvo, še tako spreten in naj njegove besede sežejo do srca, ne bo dosegel tolikšnega napredka kot suhoparni izračun, ki

dokazuje donos /.../ in le pogumno s hladnokrvnimi in treznimi izračuni, ker v gospodarstvu, trgovini premakne stvari le upanje na donos ali dobiček.« Spet drugje piše takole: »S finančnimi sistemi je podobno: kolikor bolj gotov je dan vračila, toliko večja je premišljenost in naposled je postopoma toliko večji red, toliko večja etika itn. In kolikor več je izmikanja, iskanja vrzeli v zakonu, toliko več je malomarnosti in zaletavosti pri dvigovanju denarja in naposled toliko več je nereda in izprijenosti itn.«

Iz zgoraj navedenega postane jasno: tržno gospodarstvo v primeru dobrega delovanja svoje racionalnosti premore občutno moralno vsebino. Odgovornost, uveljavljanje principa učinkovitosti tudi moralna vsebina prekašajo neodgovorne, nepregledne pridobitne sisteme. V sistemu tržnega gospodarstva se zasebni interes in javno dobro povežeta. Kakor je zapisal Széchenyi: » /.../ premoremo oboje: stremenje za javno dobro ter trud za sebe in svojce nas naredita koristne in obenem vesele ljudi le v primeru, če ti dve dolžnosti opravljamo hkrati. Dober domoljub je lahko hkrati tudi dober gospodar in to tudi mora biti, kajti samo varčen in premožen človek je lahko vsesplošno koristen in ne le kričav.« Temelj vsega sta lahko le učinkovitost in delo. Széchenyi je poudarjal potrebo po racionalnem sistemu: »Dobro odrejeno delo, torej pamet, je temeljni gradnik narodnega blagostanja.«

Po njegovem razmišljanju so bile materialne dobrine in svoboda tesno povezane: » /.../ kdorkoli lahko karkoli sanjari, toda samo bogat narod je svoboden in /.../ Franklin pravi: 'lažje se skrči polna kakor prazna vreča'. Tisti, ki se dobro drži, je po navadi bolj neodvisen kot tisti, ki se mora včasih naslanjati na pomoč drugih.«

Za uveljavitev racionalnosti je v prvi vrsti potrebno znanje. Poudarjal je pomen izobraževanja, informiranja, a tudi diskurza. »Zadostna količina izobraženih oseb je prava oblast države,« je zapisal v delu *Hitel*. Pomembne so tudi njegove misli v zvezi z metodologijo, ki jih tukaj ni možno analizirati. Razglašal je temeljni pomen samopoznavanja in identifikacije napak kakor tudi pomen opozicije, razsvetljenega nasprotovanja v intelektualnih razpravah. Zunanji svet je opazoval z izrednim zanimanjem. Trudil se je za adaptacijo najsodobnejših dognanj. Bil je patriot, a ne proti zunanjemu svetu in drugim narodom. Njegovo delo zaznamujejo patriotizem, progresivnost in pragmatični pristop. Njegovo metodo dobro opiše naslednji citat: » /.../ popolno poznavanje našega slabega položaja in naših okoliščin, domača in tuja znanost in na koncu uveljavitev sistema na podlagi treznega primerjanja.«

POMEN DELA HITEL

- *Hitel* je epohalno delo, ki poziva k reformam, in hkrati razprava, ki plemeniti moralo.
- Njegova provokativno podana iztočnica: domači razredi posestnikov zaradi omejenih in zastarelih načinov kreditnih možnosti ne uspejajo uiti zadolženosti in posledično revščini, ki se pogosto pojavlja.
- Splošna kritika sistema: nedostopnost kredita (točneje zavarovanja s hipoteko) kot morje v kapljici kaže temeljno izkrivljenost delovanja sistema.

- Ta centralni dejavnik ter institucionalni in medosebni sistem relacij (pravzaprav splošna komercializacija), ki ga ta dejavnik določa, je v središču pozornosti v delu.
- V razmišljanju Széchenyija dobi beseda kredit tudi širši pomen. Kredit se lahko pojmuje kot družbeno zaupanje.

Kateri so ključni dejavniki pomena dela *Hitel*?

- Széchenyjeva nova analiza položaja in njegovo sporočilo dōbi so bili revelativnega pomena.
- Delo *Hitel* izhaja iz gospodarske tematike in odkriva celotno sliko krize fevdalnega sistema.
- Njegov žanr ni zgolj gospodarska analiza, temveč osnovno načelo in kritika družbe, analiza stanja ter program.
- Na podlagi Széchenyjeve analize glavni razlog revščine ni le gospodarstvo, temveč fevdalna družbena struktura, sistem, zastarelost ustave.
- Iz tega izhaja, da bi bila najboljša rešitev dolgoročen, podroben program ukinitve fevdalizma.
- Načrt prenove pravnega reda (ustava) – npr. ukinitve predništva, tlake, devetine – je bil v nasprotju z vrednotami plemstva, ki je vztrajalo pri večstoletnem načelu »temeljnih« (plemiških) pravic.
- Széchenyi je zavestno sprejel spopad. Stari zakon »ne more zavezati« rok nove dobe. Skoraj provokativno je razkrival napačna načela, navade.
- Odkrito je stremel k spremembi javnega mnenja. Nazadnjaštvo in nazadnjaške argumente je kritiziral z neizprosnim zasmehovanjem. V sklopu realnega poznavanja samega sebe in okoliščin je določil izhodišče sprememb.
- Po mnenju Széchenyija mora pred družbenimi spremembami priti do intelektualnega, vedenjskega, kulturnega in moralnega preobrata.
- Kritika družbe in javnega mnenja v delu *Hitel* ter njegovo sporočilo, ki je stremelo k spremembi sistema, je razdelilo bralstvo.

NAPREDEK ALI STAGNACIJA? (SZÉCHENYI: VILÁG)

- Delo *Hitel* je v zgolj enem letu doživelo kar tri madžarske in prvo nemško izdajo.
- Bilo je zelo odmevno.
- Kritični recenzenti: staromodni plemiči, ki so se počutili najbolj ogrožene, so *Hitel* okarakterizirali kot delo, ki spodbuja kmečke vstaje, je »prestopniško« in ruši ustavo.
- Izbrali so obstoječe okvirje sistema.
- Grof József Dessewffy, previden reformist, ki je razmišljal v stanovskih kategorijah, je delo javno recenziral.
- A „*Hitel*” *czímű munka Taglalatja – Analiza dela z naslovom „Hitel”* je izšla decembra leta 1830 v Košicah (današnja Slovaška) in Leipzigu.

- Misel o reformah Józsefu Dessewffyju ni bila tuja. Podobno kot njegovi kolegi, ki so razmišljali o stanovsko-nacionalni modernizaciji (npr. Pál Felsőbüki Nagy), je upal, da se stanovska Madžarska lahko okrepi s previdnimi reformami. Njegove temeljne misli:
  - »očetovsko« podpiranje davkoplačevalskega naroda;
  - sledil je stanovsko-opozicijski tradiciji, z dunajskim dvorom je bil v sporu zaradi gospodarske samostojnosti države in zaradi podpore stanovsko-ustavni samoupravi;
  - delo *Taglalat* je v smislu tega sestavljenega sistema vrednot poleg negativne kritike vsebovalo tudi veliko predlogov za razmislek.
- Dessewffy je sprejel predloge o osvoboditvi podložnikov, o svobodi govora in tiska, o delnem plačevanju davkov plemstvu, idr.
- V podrobni recenziji pa je bilo največ malenkostnih, skoraj nepomembnih podrobnosti.
- Széchenyija je predstavil kot »anglomanskega« sanjača, ki želi svoje angleške izkušnje nesistematično presajati v domače gospodarstvo, in kot privrženca idej, ki jih ni mogoče uporabiti v domačih okoliščinah.
- V resnici sta si nasprotovala dva markantno razlikujoča se pristopa.
- V vozlišču Dessewffyjevih načrtov je stalo načelo nespremenljivosti »temeljnih zakonov«. Argumente zamere opozicije starega tipa – da zaostalost povzroča izključno dunajski dvor – je kombiniral s svojimi konservativnimi kmetijsko usmerjenimi načrti za reformo, s katerimi ni želel spremeniti stanov.
- Széchenyija je napad takoj spodbudil k debati. Že decembra leta 1830 (v mesecu objave dela *Taglalat*) je začel s pisanjem razprave.
- 9. decembra 1830 je v svojem dnevniku prvič omenjal *Taglalat*: »Veliko zbadanj in žolča proti meni,« 15. decembra pa se je že odločil, da bo odgovoril: »Bom mu že odgovoril – prizanesljivo.« Po dobrih šestih mesecih dela (9. julija 1831) je v 3250 izvodih nastalo delo *Világ/Svetloba*, in sicer z jasnim ciljem, da »razsvetli« koncepcijo reform njegovega avtorja in ovrže pogled Dessewffyja.

V novem označevalnem pisanju Széchenyija (*Világ/Svetloba*) najdemo obris modela procesa spreminjanja družbe.

- Začne se s samopreoblikovanjem plemstva.
- Njegove značilnosti so ljudje, ki so »duševno popolnoma neodvisni«. Széchenyi je želel ustvariti tako ozko intelektualno elito (le malo njegovih sodobnikov je ustrezalo kriterijem, opisanim v delu *Világ*), ki bi postala gonilna sila narodnega in meščanskega napredka.
- Ustave, ki temelji na privilegijih, ni primerno še dodatno krepiti – kot to v reformah predvideva Dessewffy –, ampak jo je treba korenito spremeniti.
- Ostro zavrača tudi opozicijske argumente recenzenta o javnopравниh krivicah.

- Za merilo je postavil razvoj. Zavestno se je »umaknil« s takratnega političnega prizorišča. V tej polemiki so se soočile zastarele in že prej šibke redovne vrednote in razvijajoče se liberalno nacionalne vrednote, ki so odpirale nove razsežnosti in se razvile v gibanje. Do rešitve globoko zakoreninjenih problemov dobe in do zares modernega preoblikovanja je mogoče priti le s pogledom, ki prestopa temelje stanovskega sistema.
- V središču pozornosti je vizija meščanskega naroda: njen temelj daje etnično-jezikovno-kulturna povezanost. Ta razdira zaprt svet »plemiške nacije«, ki zajema privilegije. Vsak državljani je brez stanovskih omejitev član etnično-kulturne skupnosti. Narod bi lahko opravil svoje poslanstvo v svetovni zgodovini, če bi novo skupnost združevala tudi enakost pravic in dolžnosti, torej če bi madžarska ustava temeljila na »devetih milijonih temeljev«. Ko je argumentiral širitev svoboščin in degradacijo sistema privilegijev, je označil pot postopne razširitve pravic. Politika usklajevanja interesov se v delu *Világ* pojavlja bolj poudarjeno kot v delu *Hitel*. V nasprotju z zgodovinsko stanovsko-narodno vizijo Dessewffyja je zatrdil, da je moč in prihodnost naroda mogoče doseči le z bistvenimi reformami: »Madžarska vse do takrat ne more biti na visokem položaju in srečna, dokler ljudstva ne povzdignemo na raven naroda, to je dokler *Hunnia* ne bo prestopila iz dežele interesa privilegiranih ljudi v svobodno državo skupnih interesov.«

OPERATIVNI PROGRAM REFORM (STÁDIUM/STADIJ)

Konkreten, zdaj že praktično uresničljiv program reform je objavil leta 1833 v delu *Stádium*. V slednjem delu je v 12 točkah predstavil konkretne reforme, program predlogov zakonodajnih sprememb. Temeljni elementi dela so:

- izboljšanje položaja podložnikov;
- ukinitvev predništva;
- svobodna posestna pravica za kmete;
- svoboda obrti in trgovine;
- prikrita zahteva po predaji privilegijev plemstva (enakost pred zakonom, javna bremena);
- *Stádium* (*Stadij*): stanje, hotenje, faza razvoja. Njegov pomen: koraki za postavitve dobrega sistema, vključno z omejitvami in morebitnimi potrebnimi kompromisi;
- *Stádium* je tesno povezan s predstavljenimi glavnimi deli Széchenyija. V njem najdemo veliko sklicevanj na *Hitel* in *Világ*.
- Kakor je pesnik János Arany zapisal:

„*Hitel, Világ és Stádium! ti, három –
Nem kézzel írt könyv, mely bölcsel, tanít,
De a lét és nemlét közti határon
Egekbe nyúló hármás pyramid!*”

„*Posojilo, Svet in Stadij! ve tri
Knjige, ste ne le modre in poučne,
Ampak ste na meji med biti in ne biti
Do neba segajoča trojna piramida!*”

Széchenyijev koncept gospodarskih reform je bil torej pripravljen leta 1833. Njegova uresničitev je bila na dnevnem redu v naslednjih letih reformne dobe. Najgloblje segajoči elementi programa, ki so ciljali na dosledno meščansko preureditev, so se uresničili šele z marčevsko revolucijo leta 1848. Brez revolucije se Széchenyijev program ne bi uresničil. Széchenyi je bil tudi sam minister v vladi Lajosa Batthyányja. Toda zaradi poslabšanja odnosov z dunajskim dvorom in izostritve narodnostnih nasprotij realpolitik Széchenyi ni sprejel nadaljnjih vlog.

Njegova tragična usoda je hkrati pričevanje naslednjim generacijam. Njegove misli so tudi v današnjem svetu v marsičem moderne. Njegovo življenje in delo nista bila zaman.

Če spet citiram Jánosa Aranyja:

*„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt;
Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.”*

*„Ne umre, kdor daje milijonom
zaklad bujnega življenja, medtem pa minevajo dnevi;
Takrat se otrese vsega zemeljskega
in se izčisti v poživljajočo idejo,
ki vztraja in vse močnejše sveti,
ko se oddaljuje v prostoru in času;
k njej se ozira krepost potomcev:
hrepeni, upa, veruje in moli.”*

FRANC JOŽEF IN MADŽARI

---

dr. Gregor Antoličič

Tema Franc Jožef in Madžari oz. madžarsko *Ferenc József és a magyarok* je zgodba, polna vzponov in padcev, nerazumevanja in nesoglasij, a hkrati zgodba velikega uspeha v navezavi naroda do svojega vladarja. Če pričnemo zgodbo na začetku, to ne bo na začetku nastanka madžarskega naroda, temveč pri rojstvu Franca Jožefa. Ko je slednji 18. avgusta 1830 prijokal na svet, mu je bila v zibelko dana velika prihodnost. Kot nadvojvoda Franc Jožef Karel oz. po domače Franci se je mladi up namreč rodil v eno izmed najstarejših in najvplivnejših evropskih rodbin.⁶¹ Čeprav je moč Habsburžanov od napoleonskih vojn naprej pričela pešati in je bil njegov ded Franc II. tisti, ki je odložil krono Svetega rimskega cesarstva in si kot Franc I. nadel »le« avstrijsko cesarsko krono, so bili Habsburžani še vedno vladarji nad ogromnim teritorijem in nad milijoni podanikov.⁶² Ob rojstvu malega Francija je monarhiji še vedno vladal cesar Franc I. Slednji je bil ob avstrijski cesarski tituli tudi madžarski kralj. Za slednjega je bil Franc I., tedaj še kot Franc II., okronan leta 1792. Njegov najstarejši sin in s tem pretendent za prestol Karl Leopold Joseph Franz Marcellin je bil šibkega zdravja. Toda kljub številnim težavam, kot so bile epilepsija, rahitis in vodenoglavost, je prestolonaslednik po očetovi smrti leta 1835 zavladal kot cesar Ferdinand I. Že pet let pred očetovo smrtjo je bil Ferdinand kronan za madžarskega kralja, čeprav je *de facto* kancler Metternich odločal pri večini notranje in zunanjepolitičnih zadev monarhije.⁶³

Leto po kronanju za madžarskega kralja se je Ferdinand poročil z Marijo Ano, hčerjo piemontsko-sardinskega kralja Viktorja Emanuela I. Toda zaradi bolezenskih težav je zakon ostal brez otrok in tako je postalo jasno, da bo šlo nasledstvo habsburške dinastije po Ferdinandovem mlajšem bratu Francu Karlu.⁶⁴ S tem pa je bila tlakovana pot za majhnega Francija, da nekoč postane mogočni vladar. Temu je namreč botrovalo tudi dejstvo, da je bil njegov oče prav tako šibkih mentalnih sposobnosti in je majhni Franci zaradi tega v očeh dedka Franca I. veljal za veliki up monarhije. Zaradi vseh omenjenih dejstev je bil Franc Jožef od svoje rane mladosti naprej deležen stroge prestolonasledniške vzgoje. To je s svojim delovanjem spodbujala tudi njegova ambiciozna mati, nadvojvodinja Zofija, ki je svojega sina želela karseda dobro pripraviti na bodoče naloge, ki so ga kot cesarja čakale. Tako je bila vzgoja Franca Jožefa do sedmega leta starosti v rokah njegove varuške Louise pl. Sturmfeder, od sedmega leta naprej pa je vzgojo prestolonaslednika prevzela

---

⁶¹ Filip Čuček, Franc Jožef - otroštvo, mladost in prva leta vladanja (1830–1851), v: *Franc Jožef*, Gregor Antoličič (ur.) (Ljubljana, 2016) (dalje: Čuček, Franc Jožef), str. 27–28.

⁶² Otto Posse, *Die Siegel der Deutschen Kaiser und Könige*, Band 5, Beilage 2 (Dresden, 1913), str. 249.

⁶³ Čuček, Franc Jožef, str. 28.

⁶⁴ John van der Kiste, *Emperor Francis Joseph* (London, 2005), str. 2; Franz Herre, *Kaiser Franz Joseph von Österreich. Sein Leben – seine Zeit* (München, 1991) (dalje: Herre, *Kaiser Franz Joseph*), str. 30–31.

država. To je v praksi pomenilo strogo vojaško vzgojo, ob kateri so mlademu Franciju v glavo vbijali tudi državniško vestnost, religioznost in dinastično zavednost. Po prevzemu prestola in v dolgih desetletjih vladanja pa je Franc Jožef vestno izpolnjeval vse tisto, kar so mu v mladosti vbili v glavo. Franc Jožef namreč ni iz prestolonaslednika prerasel v vladarja, ki bi zavrgel svojo vzgojo in se odločil za nov pristop vladanja, ampak je vestno sledil dinastičnim načelom iz svoje mladosti.⁶⁵

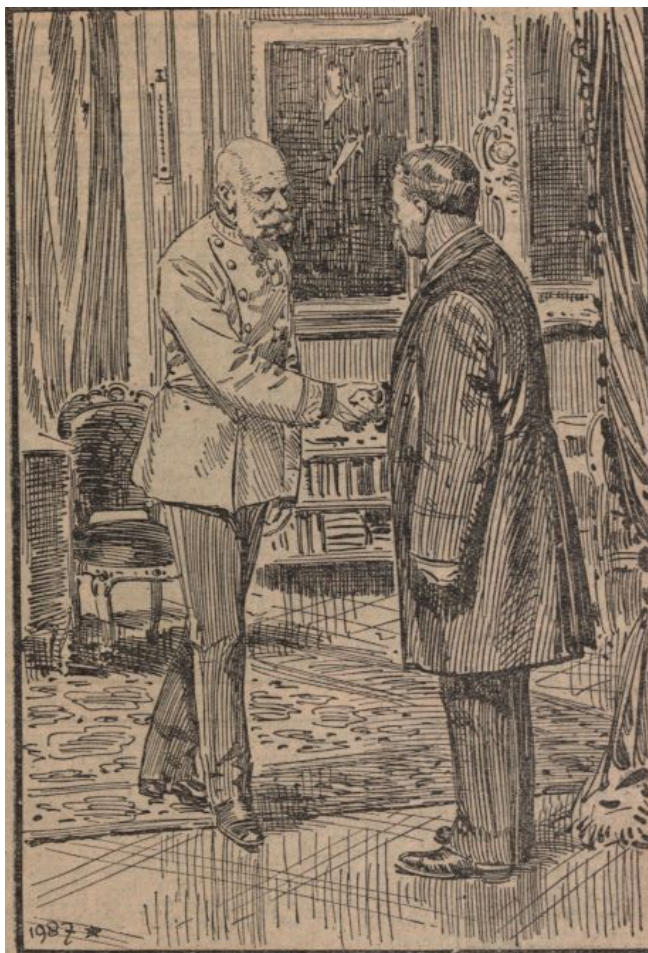
Upodobitev Franca Jožefa in cesarja Franca I. iz leta 1833 (osebni arhiv Igorja Vodnika).

V kontekst njegovega dojemanja vladarskega poslanstva lepo sodijo besede, ki jih je Franc Jožef leta 1910, torej že proti koncu svojega življenja, izrekel tedaj že nekdanjemu predsedniku ZDA Theodorju Rooseveltu: »Sem zadnji monarh stare šole. Moja naloga je ščititi svoje narode pred njihovimi politiki.«⁶⁶ Kljub mnogim spremembam, tako na družbenem, političnem kot tudi gospodarskem področju, je bil Franc Jožef zavezan zastarelemu duhu časa. To dokazuje tudi njegova togost pri reševanju nacionalnih in političnih problemov monarhije kot tudi cesarjev asketski vsakdan. Kot bo razvidno iz nadaljevanja, je namreč Franc Jožef v svojem vladarskem pristopu oz. načinu vladanja zaostajal za modernimi tokovi, ki so Evropo in svet prepletali predvsem konec 19. in na začetku 20. stoletja. Kljub temu mu lahko v bran štejejo predvsem to, da je vse svoje delovanje in življenje podredil razvoju in obstoju države, na prestol katere je bil poslan po »božji milosti«. Franc Jožef je tako v toku svojega dolgega življenja iz neizkušenega mladeniča prerasel v togega starca ter tako na eni strani zaradi svoje vsečetovske figure nase zvesto vezal sebi vdane narode, a hkrati zaradi svoje togosti onemogočal napredek in pravičnejšo razporeditev moči znotraj države.⁶⁷

⁶⁵ Čuček, Franc Jožef, str. 30–41.

⁶⁶ Richard Bassett, *For God and Kaiser: the Imperial Austrian Army, 1619–1918* (New Haven, 2015), str. 435.

⁶⁷ Alan Palmer, *Franz Joseph I. Kaiser von Österreich und König von Ungarn* (München-Leipzig, 1995) (dalje: Palmer, *Franz Joseph I*), str. 236–237.

Franc Jožef in Theodore Roosevelt leta 1910 (*Illustrierte Kronen Zeitung*, 17. 4. 1910, št. 8697, str. 3).

Vzgojen v strogem militarističnem duhu in zaradi nesposobnosti strica in očeta za vladanje je mladi Franc Jožef v revolucionarnem letu 1848 sedel na prestol. Kot vladarsko geslo si je izbral izrek *Viribus Unitis* – S skupnimi močmi. Toda to geslo je bilo na začetku njegove vladavine postavljeno pod veliki vprašaj. Država je bila namreč zaradi različnih revolucionarnih žarišč, od tistega v osrčju monarhije, se pravi na Dunaju, zaradi katerega se je morala tudi cesarska družina umakniti v moravsko mesto Olomouc, do drugih predelov države, v katerih je prihajalo do uporov, kot npr. v Italiji, na slovenskem ozemlju in seveda tudi na Madžarskem, močno destabilizirana. Hkrati pa skupnih moči v času revolucije ni bilo, kajti šlo je za različne struje, ki so se med seboj bojevale. Morda je zaradi tega cesarsko geslo novega vladarja bolje razumeti kot spodbudo za prihodnost in cesarjevo željo po združitvi narodov pod svojim žezlom.⁶⁸

Če je bil ded Franca Jožefa, Franc I. leta 1792 okronan za madžarskega kralja, njegov stric in predhodnik Ferdinand I. pa že leta 1830, torej pet let, preden je prevzel oblast v celotni državi, do kronanja Franca Jožefa za madžarskega kralja v prvi fazi njegove vladavine ni prišlo. Revolucija je pač naredila svoje in razkorak med vladarjem in njegovimi podaniki je bil prevelik, da bi si cesar

⁶⁸ Herre, *Kaiser Franz Joseph*, str. 53; Čuček, *Franc Jožef*, str. 44–47.

po zatrtju revolucije upal npr. leta 1850 odpotovati v Budimpešto (tedaj Buda in Pest) in se dati okronati za madžarskega kralja. Če se nekoliko ozremo v obdobje predvečera revolucije 1848 na področju Madžarske, je, tako kot je bilo že predhodno zapisano, ključno vlogo pri glavnih političnih odločitvah imel Metternich. Čeprav je bil v tem obdobju István Széchenyi vodilna figura novega madžarskega liberalizma in je v osebnosti madžarskega palatina, nadvojvode Jožefa Antona, imel velikega zaveznika, je bila Metternichova beseda tista, ki je odigrala odločilno vlogo. Tako je bil Széchenyi v očeh avstrijskega kanclerja preveč revolucionarni duh, ki je po Metternichovem mnenju stremel k razdvojitvi države. A na drugi strani je Széchenyi za revolucionarne tokove znotraj Madžarske deloval preveč pazljivo in zvesto vladi. Tako je nekako izvisel med uradno politiko Dunaja in bolj ekstremnimi revolucionarnimi tokovi znotraj Madžarske. To pa je tudi eden izmed glavnih razlogov, da v sklopu revolucije 1848/49 Széchenyi ni postal vodilna politična figura madžarske revolucije. To vlogo je prevzel predvsem Lajos Kossuth, ki je 13. aprila 1849 razglasil popolno neodvisnost Madžarske od habsburške monarhije. Temu je sledila prošnja mladega cesarja Franca Jožefa po ruski vojaški pomoči, na katero se je car Nikolaj I. odzval in na Madžarsko napotil ruske enote. Do poletja je skupna avstrijsko-ruska vojska na področju Madžarske štela okoli 250.000 mož, kar je bilo dvakrat več kot madžarske revolucionarne sile. Posledice takšne razporeditve moči so sledile relativno hitro. Sredi avgusta 1849 je bila madžarska revolucija poražena. Kossuth, kot vodilna figura revolucije, je odšel v izgnanstvo v ZDA. Na območju Madžarske je nato dunajska vlada napotila nadvojvodo Albrechta, ki je prevzel funkcijo upravitelja države (*Statthalter*). Temu pa je sledila močna germanizacija Madžarske, ki bi naj preprečila in v kali zatrla nadaljnje širjenje revolucionarnih misli. Mnogi revolucionarji so morali zapustiti Madžarsko, da so se na tak način izognili smrtnim kaznim. Toda vsem revolucionarjem beg v izgnanstvo ni uspel. Ujetim revolucionarjem država v mnogih primerih ni prizanesla. V kontekst protirevolucionarnega nasilja tako sodijo najbolj znane usmrtitve z dne 6. oktobra 1849, ko so bili usmrčeni madžarski ministrski predsednik Batthyány in 13 drugih revolucionarjev – pozneje poimenovanih »Aradski mučenci«.⁶⁹

Kljub tedaj redkemu časopisju pa je bila revolucija 1848/49 deležna tudi medijske propagande s strani države. Revolucionarno leto so tako, sicer retrospektivno šele leta 1853, v enem izmed redkih slovenskih časnikov *Zgodnja Danica* opisovali z besedami, kot so: »Ne človeška moč – to more vsak priznati – temuč viši nebeška pomoč je otela Avstrio iz žrela skorej gotoviga pogina, v kateriga so bili jo daleč razpletene siloviti puntiposlednjega leta pahnili. /.../ Kolikokrat smo se zbrali v tej dobi, ko je človeška moč pešala, okoli svetih oltarjev in smo z velikim glasom in solznimi očmi klicali in vpili k Gospodu miru in sprave, k Bogu usmiljenja in ljubezni, de bi bil On mogočna bramba predragi domovini naši, da bi dal zmago orožju pravice, da bi razsvetlil omoteno pamet, in razserdene serca upokojil in šibo svoje jeze od nas odvernili, katero nad nami povzdigniti smo ga po svojih grehah samih persilili, ker smo toliko zaničljivši z Njim ravnali in toliko predrzniši ga žalili, kolikor milejši nam je solnce Njegove dobrote in ljubezni poprejšnje leta sijalo. /.../ Kakšna pa je obetana svoboda bila, so puntarji kmalu pokazali, začeli so ropati vozove in vse memo gredoče, in dreti v hiše premožnih in

⁶⁹ László Kontler, *Tisočletje v srednji Evropi. Madžarska zgodovina* (Ljubljana 2005), str. 211–214; Gergely Egedy, Peter Viereck's View of Metternich's Conservative Internationalism, v: *West Bohemian Historical Review*, 2012, št. 1, str. 133–147; Prim. Denis Silagi, *Der größte Ungar: Graf Stephan Széchenyi* (Wien - München, 1967).

bogatinov, in, razodeti, da je njih punt tudi zoper sv. Vero in cerkev obrnjen, je prepodlo morivno orožje celo v stolni cerkvi med službo božjo nedolžniga v molitvi pred božjim oltarjem klečečiga vojščaka.«⁷⁰ Čeprav se je stanje v državi z zatrtjem revolucije in uvedbo neoabsolutizma, v kontekst katerega lahko štejemo tudi zgoraj citirani članek, navidezno normaliziralo, je pod površjem še vedno vrelo, kajti z zatrtjem revolucije niso bile zatrte želje mnogih politikov, ki so si znotraj mnogonarodne monarhije želeli več enakopravnosti. V ta kontekst spada tudi atentat na Franca Jožefa, do katerega je prišlo 18. februarja 1853. V časniku *Danica* so glede atentata zapisali: »Je že per tem oznanilu materno serce predobre Avstrije, ki je puntarskim Laham namesto ojstre pravice usmiljenje ponudila in podelila, britke solze pretekalo, ji je kri v žilah zastajala in ji je smertni strah vse kosti spreletel, ko je zlobni kervolok, mende od samiga pekla najet in našuntan, per belim dnevu, okoli poldne namreč, posvečeno osebo našiga od Boga nam daniga premiliga cesarja napadel, in mu močim, ojster nož v zatilnik zabosti poskusil, kakor ste, dragi Slovenci! že slišali. Bodi prekleti tisti mož, kateri se je v nar nedolžniši, posvečeni kervi namočil! Bodi prekleta tista ura, v kateri je bilo peklu dano, to pregrozovitno hudodelstvo na keršanski zemlji in na osebi nar boljšiga in toliko pobožniga cesarja poskusiti! To je tista predrzna hudoba, ki o poldne napada, in ktere želja je bila, Avstrio na novo pahnuti v brezno zmešnjav, nevarnost in bridkost, ktere se sicer previditi ne dajo, na ktere pa tudi le zmisliti vsako serce praviga Avstrianskiga domoljuba strahu in groze trepeče.«⁷¹ V *Danici* je bila nato šest dni po atentatu objavljena tudi pesem v čast cesarju, ki se je glasila.

Hvala Bogú za obranitev Cesarja.

*Hvaljeni bod življenja Bog!
Si obvaroval nam Očeta:
V serce smerti vsekati
Mu ni mogla roka vkleta;
Kervi žejno pa pošast
Si pravici zdal v oblast.*

*Nad-Te smertni nož ne smé,
O naj boljši zmed cesarjev!
Tavžent, tavžent mašnikov
Za-Te s tavžent oltarjev
Kličé vsak dan v nebó; –
Bog gotov Te varval bo.⁷²*

V časniku *Laibacher Zeitung* so o atentatu na cesarja poročali že 19. februarja 1853. Tedaj je bilo prebivalstvo na kratko obveščeno o poteku atentata in dejstvu, da poškodbe Franca Jožefa niso

⁷⁰ »Avstrie žalost in veselje«, *Zgodnja Danica. Katoliški cerkven list*, 3. 3. 1853, št. 9, str. 37.

⁷¹ Prav tam.

⁷² *Zgodnja Danica. Katoliški cerkven list*, 24. 2. 1853, št. 8, str. 1.

ogrožale njegovega življenja.⁷³ Sam atentat je izvedel madžarski krojaški pomočnik János Libényi. Slednji je Franca Jožefa med njegovim sprehodom po dunajskem obzidju v bližini koroških vrat 18. februarja ob 12.30 uri zabodel v vrat. V cesarjevem spremstvu je bil tedaj njegov adjutant Maximilian grof O'Donnell. Zaradi izredno hladnega vremena je bilo tega dne izredno malo ljudi na prostem. Pred atentatom sta se med sprehodom Franc Jožef in O'Donnell za kratek čas ustavila in preko ograje dunajskega obzidja opazovala vojaško enoto, ki se je ravnokar urila. Libényi je medtem okoli 12. ure zapustil delavnico v dunajskem predelu Leopoldstadt, kjer je delal kot vajenec. Iz delavnice se je takoj odpravil proti dunajskemu obzidju in v bližini Koroških vrat enako kot cesar opazoval vojaško enoto. Nato je Libényi opazil, da je od cesarja oddaljen zgolj nekaj korakov. Tedaj je 22-letni atentator izkoristil priložnost in z nožem zabodel cesarja v zatilje.⁷⁴ Še istega dne je zvečer dunajski knezoškof v Štefanovi cerkvi daroval sveto mašo, pri kateri je prisostvovala tudi nadvojvodinja Zofija, mati Franca Jožefa, njegovi mlajši bratje ter drugi člani cesarske hiše.⁷⁵ Kot razlog za atentat je Libényi navedel sovraštvo do cesarja zaradi krvave zadušitve madžarske revolucije 1848/49. Sodišče ga je nato obsodilo na smrt z obešenjem, kazen pa je bila izvršena že 26. februarja. Čeprav je Libényi med zaslišanji zatrjeval, da je postopal sam, je bil atentat na mladega cesarja vseeno izjemno simbolno dejanje, v katerem se je odražala vsa jeza in nerazumevanje za dogodke v letih 1848/49 in vse tisto, kar je temu sledilo.⁷⁶

Neoabsolutistično postopanje mlade cesarske vlade je v 50. letih 19. stoletja zgradilo veliko vrzel med Dunajem in Budimpešto. To je bil tudi čas, ko se je Franc Jožef soočal z notranjepolitično preureditvijo avstrijskega dela monarhije, predvsem pa z velikimi zunanjepolitičnimi težavami. Krimska vojna, vojne na področju severne Italije in vojna s Prusijo za primat znotraj nemško govoreče sfere so nato sredi 60. let omogočile madžarski strani, da je na Dunaj vpricho težke zunanjepolitične situacije pričela pritiskati z željo po preureditvi države. Pritiskom, ki so se začeli izvajati na Franca Jožefa, se je pridružila tudi njegova ljubljena soproga Sisi, ki se je sicer zelo malo zmenila za možovo politiko in državniško zvestobo. Samo v primeru Madžarov je navezala nekakšno nacionalno zvestobo oz. bojevitost za doseg madžarske enakopravnosti. Simpatije cesarice do Madžarov pa bi naj bile vsaj v začetni fazi predvsem izraz nasprotovanja dunajskemu dvoru. Slednji je bil po revoluciji 1848/49 pa tudi po atentatu na Franca Jožefa izrazito protimadžarsko usmerjen. Temu je botrovalo tudi dejstvo, da so imele na dunajskem dvoru močan vpliv češke plemiške rodbine, znotraj cesarske družine pa je antimadžarsko držo zastopala predvsem nadvojvodinja Zofija. Slednja je bila češkemu plemstvu hvaležna, da je v revolucionarnem času 1848/49 cesarski družini nudilo zatočišče, hkrati pa je bil Franc Jožef prav v češkem Olomoucu okronan za avstrijskega cesarja.⁷⁷

Madžarska aristokracija na drugi strani pa je bila zaradi svoje udeležbe v revoluciji kaznovana z odvzemom premoženja, mnogo posameznikov pa je raje kot smrtne obsodbe izbralo izgnanstvo.

⁷³ *Laibacher Zeitung*, 19. 2. 1853.

⁷⁴ Michaela Kovarik, *Das Attentat Johan Libényis auf Kaiser Franz Joseph 1853 und die Gründung der Votivkirche. Eine Studie zur Ära des österreichischen Neoabsolutismus* (doktorska disertacija) (Wien, 1976) (dalje: Kovarik, *Das Attentat*), str. 1–2.

⁷⁵ *Wiener Zeitung*, 19. 2. 1853.

⁷⁶ Kovarik, *Das Attentat*, str. 66–143.

⁷⁷ Brigitte Hamann, *Elisabeth. Kaiserin wider Willen* (München, 2012) (dalje: Hamann, *Elisabeth*), str. 207–210.

Med njimi npr. tudi znameniti Gyula Andrásy. Šele otoplitev politične situacije konec 50. let je mnogim revolucionarjem vrnila odvzeto premoženje in omogočila vrnitev domov. Kljub cesarjevi amnestiji pa so madžarski plemiči in aristokrati za dunajski dvor, predvsem pa za nadvojvodinjo Zofijo ostali revolucionarji. Madžarska je tako od leta 1848 pa vse do sprejetja dualizma 1867 za Dunaj predstavljala nemirno pokrajino, kjer je bilo treba z močno vojaško prisotnostjo ohranjati red in mir. Toda kljub zatrtju revolucije revolucionarni duh med Madžari ni bil popolnoma zatrt. To npr. dokazuje uspešno kljubovanje plačevanju davkov dunajski vladi. Hkrati so se revolucionarni tokovi v državi povezovali tudi z zunanjimi nasprotniki monarhije, predvsem s Prusijo. A po drugi strani so vsi madžarski družbeni sloji zahtevali kronanje Franca Jožefa za madžarskega kralja, kljub temu da je v tedanjem času vsako potovanje mladega cesarja na področje Madžarske zanj predstavljalo veliko nevarnost. Protimadžarski dunajski krogi so kronanju Franca Jožefa za madžarskega kralja seveda nasprotovali, saj bi s kronanjem Franc Jožef kot novi kralj priznaval madžarsko ustavo, ki bi Madžarom, predvsem veleposestnikom, vrnila nekdanje pravice, s tem pa okrnila vpliv vladarja. Kronanje za madžarskega kralja v 50. letih tako za Franca Jožefa še ni bila opcija. Takšni odločitvi je verjetno botroval tudi vpliv vsemogočne matere Zofije, ki je, kot že omenjeno, gojila izredno antipatijo do madžarskega plemstva.⁷⁸

Zaradi hvaležnosti do Čehov je nadvojvodinja Zofija Sisi celo silila, da bi se slednja naučila tudi češčine. Verjetno pa je prav zaradi pritiskov s strani tašče Sisi češčino obvladala izredno slabo, kar je bilo v popolnem nasprotju z njenim odličnim znanjem madžarščine. Sisi je nato februarja 1863 celo dosegla, da ji je bilo dodeljeno redno poučevanja madžarščine. Čeprav tako po mnenju svoje matere Ludovike kot tudi dunajskega dvora ni bila nadarjena za učenje jezikov, tako bi se naj na dvoru pogosto posmehovali njeni francoščini in italijanščini, je pri madžarščini blestela in s tem presenetila vse svoje kritike. Ob učnih urah s profesorjema Homokyjem in Maximilianom Falkom je njeno znanje madžarščine znatno izboljšalo tudi druženje z Ido Ferenczy. Slednjo je Sisi leta 1863 izbrala za svojo dvorno damo. Ida je nato cesarico spremljala naslednjih 34 let, vse do atentata v Ženevi. Tako je madžarska dvorna dama postala najtesnejša zaupnica cesarice in je kot takšna poznala večino njenih intimnih skrivnosti in skrbi.⁷⁹ Njuno izredno intimno vez dokazujejo tudi mnoga pisma, ki jih je cesarica poslala Idi. Slednja so se običajno začela z besedami: »*Kedves Idám!*«⁸⁰ (Moja sladka Ida).

V primerjavi s pismi, ki jih je cesarica pošiljala Francu Jožefu, so bila pisma dvorni dami običajno veliko daljša in bolj ljubezniva. To še dodatno dokazuje njuno iskreno prijateljstvo. Mlada cesarica je v Idi našla nekoga, ki je bil popolno nasprotje dunajskih dvornih dam in dvornega življenja. A hkrati je treba jasno poudariti, da je bila Ida Ferenczy pripadnica madžarskih liberalnih tokov, ki so se borili za madžarsko enakopravnost. Ida tudi ni bila pripadnica visokega plemstva in kot takšna niti ne bi smela postati dvorna dama cesarice. Tako bi se naj Idino ime »slučajno« znašlo na seznamu potencialnih dvornih dam, iz katerega je nato cesarica izbrala prav njo. Brigitte Hamann, najboljša poznavalka cesaričinega življenja, ugotavlja, da sta bila verjetno Istvan Deák in

---

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ Prav tam, str. 210.

Gyula Andrassy tista, ki sta uspela Ido spraviti v cesaričino bližino. Kakorkoli je Ida že prišla na dunajski dvor, dejstvo ostaja, da je z njenim prihodom gorečnost Sisi za madžarski narod in njegove politične pravice nenehno rasla. Melanholična cesarica je iz sovraštva do dunajskega dvora očitno čutila simpatije za »zatirani« narod in se postavila na njegovo stran. S tem pa je seveda v političnem oziru mnogonarodne monarhije popolnoma na stran potisnila vse ostale narode, ki so se prav tako borili za večjo enakopravnost.⁸¹ Morda se je Sisi čutila povezano z madžarskim narodom, ker je seveda na drugačen način, pa vendar zelo podobno, doživljala preziranje dunajskega dvora oz. zlate kletke, kot ga je sama poimenovala. V ta kontekst sodi tudi naslednja cesaričina pesem,

*Oh, daß ich ni eden Pfad verlassen,
Der mich zur Freiheit hättß geführt.
Oh, daß ich auf der breiten Straßen
Der Eitelkeit mich nie verirrt!*

*Ich bin erwacht in einem Kerker,
Und Fesseln sind an meiner Hand.
Und meine Sehnsucht immer stärker –
Und Freiheit! Du, mir abgewandt!*

*Ich bin erwacht aus meinem Reusche,
Der meinen Geist gefangen hielt,
Und fluche fruchtlos diesem Tausche,
Bei dem ich Freiheit! Dich – verspielt!⁸²*

Obdobju nerazumevanja in zatiranja je po zunanjepolitičnih porazih monarhije sredi 60. let 19. stoletja sledil nekakšen preporod. Končno je, tudi pod vplivom Sisi, padla odločitev, da bo Franc Jožef okronan za madžarskega kralja. Uvod v kronanje leta 1867 so v časniku *Laibacher Zeitung* opisali tako: »Buda, 7. junij. Ob 2 uri je prišlo do svečanega prenosa kronskih insignij iz cesarskega apartmaja do cerkve, kjer je 8. junija potekalo kronanje. Sprevod je vodila eskadrilja huzarjev, njim so sledili predstavniki obeh domov deželnega zbora in Judex Curiae⁸³, nato kočija s šestimi konji na kateri so bile državne insignije. Na vsaki strani kočije so hodili Leiblakei in grenadirji, nato župan Bude in Pešte ter deputacija magistrata in nato še kočija v kateri sta se peljala oba kronska komisarja in varovalca krone. Temu je sledilo 12 mladih plemičev v tradicionalni madžarski narodni noši. Na koncu povorke je nato ponovno sledila eskadrilja huzarjev. Na poti do cerkve je ob cesti stala vojska in vojaške godbe. Ob 16.00 uri je nato potekalo svečano kosilo, na katerega so bili povabljeni

⁸¹ Prav tam, str. 210–211.

⁸² Herre, *Kaiser Franz Joseph*, str. 131.

⁸³ Dvorni sodnik, eden izmed treh najvišjih uradnikov takratnega madžarskega kraljestva. Ob odsotnosti državnega namestnika ali palatina je vodil seje madžarskega državnega zbora. I. A. Fessler, *Die Geschichten der Ungern und Ihrer Landsassen. Achter Theil. Die Ungern unter Königen aus der Österreich-Ernestischen Linie* (Leipzig, 1824), str. 50.

vse nadvojvode in nadvojvodinje habsburške kraljeve družine kot tudi pripadniki diplomatskega korpusa, ki so se tedaj nahajali v Budimpešti.«⁸⁴ Dan D za kronanje je nato, kot je razvidno iz zgornjega citata, postal 8. junij 1867. Tega dne se je ob pol štirih zjutraj pričelo streljanje topov iz citadele na hribu Gellért. Začetek izjemno pomembnega dne v madžarski zgodovini je zaznamovalo 21 topovskih strellov. V pričakovanju svečanega dogodka je bilo že zelo zgodaj zjutraj v mestu zaznati velik vrvež. Ob 6.00 uri sta se varuha svete krone grof Károly in baron Bah odpravila v Matijevo cerkev (Mátyás templom), kjer sta pripravila insignije za kronanje. Kmalu za tem so v cerkev prispeli tisti predstavniki državnega zbora, ki se niso udeležili svečanega sprevoda, kot tudi deputaciji zgornjega in spodnjega doma državnega zbora, dvorne dame in diplomatski korpus. Preostali gostje so se zbrali pred gradom, od koder se je malo po sedmi uri pričela svečana povorka. Do uradnega kronanja je nato prišlo v Matijevi cerkvi, kjer sta ob glasbi Franza Liszta, slednji je za to priložnost napisal posebno mašo, nekdanji revolucionar in smrtni obsojenec, takrat pa madžarski ministrski predsednik grof Andrassy, in János Simor, esztergomski nadškof in metropolit Madžarske, Francu Jožefu na glavo posadila krono svetega Štefana. Po svečanosti v cerkvi je Franc Jožef odjahal na župnijski trg v Pešti, kjer je prisegel na madžarsko ustavo. V nadaljevanju je zajahal na umetno zgrajen hrib, ki ga je sestavljala zemlja iz tedanjih 63 madžarskih županij. Na vrhu hriba je nato Franc Jožef z mečem zamahnil v vse strani neba ter tako simbolno obljubil, da bo Madžarsko branil pred vsemi zunanjimi sovražniki. S tem je bilo zaključeno uradno kronanje, s katerim je po več desetletjih Madžarska končno dobila novega kralja.⁸⁵

Franc Jožef v madžarski vojaški uniformi (osebni arhiv Igorja Vodnika).

⁸⁴ *Laibacher Zeitung*, 11. 6. 1867.

⁸⁵ Prav tam; Hamann, *Elisabeth*, str. 257.

Ob uradnih poročilih poteka kronanja so seveda zanimivi tudi nekateri spominski zapisi. Tako je npr. grofica Helena Erdödy, dvorna dama cesarice Elizabete, v svojih spominih zapisala, da je Sisi, takoj ko sta s Francem Jožefom oblekla ceremonialna oblačila, svojega moža vprašala, ali je krona sv. Štefana zanj dovolj velika. Po starem običaju je namreč bila naloga bodoče kraljice, da ceremonialna oblačila kot tudi notranjost krone popravi in prilagodi potrebam svojega moža. V primeru kronanja v letu 1867 je to bilo še toliko bolj potrebno, saj je Kossuth po revoluciji 1848 ceremonialna oblačila in kronske insignije zakopal v zemljo, kjer so ležala štiri leta. Od vlažne zemlje poškodovana oblačila bi naj nato Sisi s pomočjo svoje hčere Gisele pred kronanjem popravila. Zgodovinarica Brigitte Hamann v svoji knjigi *Elisabeth, Kaiserin wider Willen* sicer dvomi, da je Sisi, glede na kratek čas, ki ga je imela na voljo, resnično sama popravila oblačila. Toda tedanje madžarsko časopisje je pisalo o marljivosti bodoče kraljice, kar je verjetno še dodatno povečalo njeno priljubljenost med madžarskim narodom.⁸⁶

Kronanje Franca Jožefa in Sisi v Budimpešti 8. junija 1867. Spredaj desno stoji grof Gyula Andrassy. (osebni arhiv Igorja Vodnika).

V časniku *Laibacher Zeitung* so pomen kronanja opisali kot akt ponovnega vstajenja Avstrije, sprave in preporoda Madžarske. S slednjo je bila na simbolni ravni premagana več desetletna vrzel med habsburškim dvorom in Madžari, a hkrati je sprava z enim izmed narodov mnogonarodne monarhije povzročala poglobitev vrzeli s preostalimi narodi. S kronanjem je tako simbolno prišlo

⁸⁶ Hamann, *Elisabeth*, str. 257.

tudi do sprave med Francem Jožefom in »uporniškimi« Madžari. Tako so v že citiranem časniku zapisali, da je s kronanjem ne samo madžarski kralj, ampak tudi avstrijski cesar dosegel svečano spravo. Zanimivo pa je tudi stališče ljubljanskega časnika glede pomena dualizma za Slovence in preostale južne Slované. V časniku so namreč zapisali, da je samo v dualizmu ob utrditvi položaja Madžarske možna trajna konsolidacija in nova ureditev nemško-slovanskih dežel.⁸⁷ Veliko bolj kritična stališča do dualizma pa lahko beremo v časniku *Slovenski gospodar*, ki je začel izhajati v Mariboru prav v letu 1867. V njem je bil le nekaj dni po kronanju objavljen članek z naslovom *Je-li še kaj upanja?*, v katerem je bilo zapisano: »Po slednjih dogodbah se je vlegla neka bezupnost v srca slovenska. Kakor z zaprtimi očmi pričakuje večina naših rodoljubov zadnjega osodopolnega mahleja, in kdor bi hotel v kratkih besedah opisati mnenje slov. sveta, naj bolje menda bi ga izrazil posluževanje se Prešernovih besed: „Na tleh leže Slovenstva stebri stari.“ Res kdor med nami v golo sedanost oči upira, mora mu skoraj srce upasti. Narodi kličejo po vsakdanjem kruhu pravice, nazaj zahtevajo svoje prvenstvo svobode, katero jim nikdar ni bilo na prodaj. Na Dunaju pa sedi državni zbor, hoče narodom pravico in svobodo odkupiti in jim kuha za to neko lečino jed, katero je pa tako redko vsukal, da bi v krebno tekla. Kar se nas Slavjanov tiče, vidi se kakor da bi se že delala žlica, v kateri se imamo potopiti. Do zdaj pa še ta žlica ni gotova in dokler ne bo, bodimo pogumni, naj pride čez nas kar hoče, morebiti nikdar nismo bliže bili svoje sreči, kakor zdaj.«⁸⁸ Iz nekoliko bolj literarnega uvoda v usodo Slovencev je sledila jasna kritika dualizma: »Absolutizem (samovladarstva) se je bil preživel. Ne smemo sicer reči, da bi bili pokali topovi pri Solferinu in Magenti na njegovem grobu; ne da pa se tajiti, da so mu slavili zadnji obrok. Njegovo mesto osrečiti onemoglo Avstrijo je bil prevzel vstavni centralizem z nemškim nadvladjem. Da tudi ž njim ni nič, dokazovali smo avstrijski Slavjani dokaj let, pa nam se ni verjelo, dokler niso naših misli krvavo potrdili pruski topovi pri Sadovi in kraljevem Gradcu. Centralizem se je razcepil na dvoje: nastal je dualizem, t. j. nemški centralizem tikraj, mažarski onkraj Litve. Ali noben način vladanja ni svoje nezmožnosti tako hitro dokazal, kakor dualizem. – Sto in stoletja je vladal z večjo ali manj srečo absolutizem; blizo šest let je životaril ustavni centralizem; ni pa še pol leta, kar imamo dualizem, in očevidno je, da mora nehati dualizem, ali pa – Avstrija.«⁸⁹ Namesto opisa svečanega kronanja, kot ga lahko zasledimo v *Laibacher Zeitung*, je bila v *Slovenskem gospodarju* tako odtisnjena jasna kritika dualizma in grožnja Avstriji, da z dualizmom ne bo preživela. Rešitev za ohranitev monarhije so v *Slovenskem gospodarju* videli v federalistični ureditvi Avstrije.

Dolgoročno se je to seveda izkazalo kot izjemno utopični cilj. Franc Jožef namreč po sprejetju dualizma, kar se tiče ureditve države, ni bil več pripravljen sprejemati dodatnih kompromisov. Drugačna stališča o bodoči ureditvi države je konec 19. in na začetku 20. stoletja zastopal prestolonaslednik Franc Ferdinand. Slednji je med pripravami na prevzem prestola razmišljal tudi o uvedbi dualizma⁹⁰ kot vmesni stopnji na poti do federalizacije države. Prav zaradi takšnih idej je

⁸⁷ *Laibacher Zeitung*, 11. 6. 1867.

⁸⁸ *Slovenski gospodar*, 11. 7. 1867.

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ Več o dualizmu beri v: Andrej Rahten, *Prestolonaslednikova smrt. Po sledeh slovenskih interpretacij sarajevskega atentata* (Ljubljana, 2014).

prestolonaslednik v očeh mnogih slovenskih politikov veljal za veliki up monarhije. Toda vsa ta razmišljanja in kupčkanja so na koncu ostala zgolj teoretska izhodišča, saj je bila politična realnost v času vladavine Franca Jožefa popolnoma drugačna. Kljub kritikam in napovedi o propadu Avstrije, o katerih lahko beremo v *Slovenskem gospodarju*, je dualistična Avstro-Ogrska preživela 51 let, kar je celo več kot npr. socialistična Jugoslavija. Vsekakor pa moramo med glavne vzroke za razpad Avstro-Ogrske, do katerega je prišlo ob koncu prve svetovne vojne, šteti tudi nepravilno dualistično ureditev države.⁹¹

Zaradi sprejetja dualizma pa s strani slovenskega časopisja niso letele kritike samo v smeri proti Dunaju, ampak tudi proti Budimpešti oz. Madžarom. Nezadovoljstvo nad pravicami, ki so si jih izborili Madžari, je predstavljal temelj za v modernih časih imenovani *bad publicity*. V časniku *Slovenski gospodar* so tako v drugi polovici julija 1867 zapisali: »Ogerski pregovor pravi: Extra Hungariam non est vita, si est vita non est ita, to je po našem: zunaj Ogrskega ni življenja, če je življenje, pa ni tako. In res Ogrji ali prav za prav Madžari kot na Ogrskem vladajoči narod so se vsikdar ponašali s svojimi posebnimi pravicami in so jih tudi vsikdar vedeli dobro braniti. Naj boljše se jim pa zdaj godi, imajo kronanega kralja, imajo svoje lastno ministerstvo, imajo v županijah svobodno izvoljene vradnike, plačujejo razmerno pol manj vojakov, ker nove vojaške postave niso prejeli; predlansko leto se jim je k suši pomagalo iz cislajtanske ali takrat še državne blagajne z 20 milijoni gold., letos, ko je njihovi denarstveni minister službo prevzel je našel prazne blagajnice, je odmah zahteval in dobil pomoči od cislajtanije, ki je po lanski vojski na Češkem in Avstrijskem imela nadloge.«⁹² Nadalje so v časniku kritizirali tudi pomilostitev madžarskih vstajnikov iz leta 1848. Sprejetje dualizma je tako v obdobju vzpona nacionalizmov dodatno poslabšalo odnose med narodi Avstro-Ogrske. Že citiranim grožnjam o propadu Avstrije, če bo slednja vztrajala pri dualizmu, so se tako pridruževali tudi črnogledi pogledi na madžarsko prihodnost. Tako so v *Slovenskem gospodarju* zapisali: »Vendar tako blizu cilja Ogrji ali prav za prav Madžari še niso, in Bog ne pusti drevja rasti do nebes. Na Ogrskem samem bivate blizu dve tretjini Slovanov in Romanov in ti tudi hočejo živeti in sicer ne kot otroci ali hlapci ampak tudi samosvoji in ravnopravni. To bo tedaj prva spodtika Madžar-Orseg-a ali velike madžarske države, druga so Hrvati in tretja je Avstrija sama, ki hoče in mora obstati enojna, kakor želite vsaj dve tretjini prebivalcev.«⁹³

Čeprav je torej nastanek dualistične monarhije državo trenutno stabiliziral, jo je dolgoročno gledano notranje destabiliziral in tako pripomogel k njenemu razpadu. V primerjavi z obdobjem do sprejetja dualizma je bila po letu 1867 madžarska politika enotna s cesarjem Francem Jožefom pri njegovemu zavračanju strukturnih sprememb državne ureditve. Madžarski politiki so se namreč dobro zavedali, da je v translajtanskem oz. ogrskem delu monarhije madžarska etnična skupina predstavljala le 1/3 prebivalstva, priznanje koncesij drugim manjšin pa bi ogrozilo vodilni položaj Madžarov v »njihovem« delu monarhije.

⁹¹ *Slovenski gospodar*, 11. 7. 1867.

⁹² *Slovenski gospodar*, 18. 7. 1867.

⁹³ Prav tam.

Franc Jožef, Sisi, prestolonaslednik Rudolf ter nadvojvodinji Gisela in Marie Valerie pred dvorcem Gödöllő (osebni arhiv Igorja Vodnika).

V zaključnem delu pričujočega poglavja se bomo sedaj oddaljili od političnega odnosa cesarja oz. kralja do Madžarov in se posvetili bolj privatnemu oz. osebnemu odnosu vladarja do naroda. Za darilo ob kronanju za madžarskega kralja in kraljico sta Franc Jožef in Sisi dobila дворец Gödöllő, ki jima ga je v imenu madžarskega naroda predal Andrassy. Predvsem Sisi je дворец v bližini Budimpešte izredno cenila in v njem preživela ogromno časa, kar je na Dunaju povzročalo dodatno zavidenje in negotovanje. Leto po kronanju za madžarski kraljevi par se je na Madžarskem rodil tudi zadnji otrok Franca Jožefa in Sisi, Marie Valerie, ki se je je hitro prijel vzdevek »madžarski otrok« oz. »edina«, ker se ji je v primerjavi s starejšima Gizelo in Rudolfom Sisi veliko bolj posvečala.⁹⁴ Odnos Sisi do Madžarskega naroda morda najboljše ponazarjajo naslednji verzi.

*O Ungarn, geliebtes Ungarnland!
Ich weiß dich in schweren Ketten.
Wie gerne böt ich meine Hand,
Von Sklaverei dich zu retten!*

⁹⁴ Hamann, *Elisabeth*, str. 262–270; Palmer, *Franz Joseph I*, str. 233–234.

*Es starben für Freiheit und Vaterland,
Der hehren Helden nich wenig.
Könnt knüpfen ich mit euch ein inniges Band,
Euren Söhnen jetzt schenken den König.*

*Er sollte ein Ungar von echtem Stamm,
Ein Held sein von Stahl und von Erz,
Mit klarem Verstand, ein starker Mann,
Für Ungarn nur Schläge sein Herz.*

*Frei macht er euch, trotz allem Neid,
Ein stolzfreies Ungarn für ewig!
Und er teile mit allen Freud und Leid,
So soll er sein – euer König!⁹⁵*

Ob simbolnem kraljevem darilu je bilo v Budimpešti treba urediti tudi uradno oz. reprezentativno stavbo za kralja. Tako so od leta 1875 naprej pričeli s preurejanjem gradu Buda, ki so ga želeli preoblikovati v sedež državniškega aparata in reprezentativno stavbo za kralja. Franc Jožef je namreč kot madžarski kralj več tednov na leto preživel v Budimpešti.⁹⁶ Enako kot na Dunaju je tudi v času bivanja v Budimpešti kot nekakšno delovno oblačilo nosil vojaške uniforme, a s to razliko, da so te bile seveda madžarske vojaške uniforme. Kot je bilo razvidno iz celotnega poglavja, je na osebni ravni med Madžari in Sisi vladala veliko večja navezanost kot med Francem Jožefom in njegovimi podaniki. Toda v dolgih letih vladanja, predvsem pa tudi zaradi dualizma, je tudi Franc Jožef med Madžari užival veliko spoštovanje. Ne nazadnje se je kot madžarski kralj zavezal braniti narod pred vsemi zunanjimi sovražniki, hkrati pa je predstavljal za večino ljudi praktično edini vezni člen s preostalimi narodi monarhije. Na koncu so tudi Madžari v letu 1916 izgubili kralja in s tem simbol povezave in navezave. V tem trenutku je namreč vladarsko geslo *Viribus unitis* postalo še bolj simbolno, kajti tako kot so bile skupne moči pod vprašajem na začetku vladavine Franca Jožefa, je ob njegovi smrti ponovno pričela pešati skupna moč monarhije. Novemu vladarju Karlu, ki je bil 30. decembra 1916 kronan za madžarskega kralja Karla IV. oz. IV. Károly, do konca prve svetovne vojne ni uspelo narodov monarhije nase vezati v takšni meri, kot je to uspelo Francu Jožefu. Kljub poskusom, da s korenitimi spremembami reformira državo, je s koncem vojne ugasnila tudi dualistična monarhija.⁹⁷

Kakšna bi torej lahko bila za konec zaključna misel glede odnosa med Francem Jožefom in

⁹⁵ Marie Louise von Wallersee, *Kaiserin Elisabeth und ich* (Leipzig, 1935), str. 255.

⁹⁶ Péter Farbaky, *Analogie und Antithese zur Hofburg. Die Erweiterung des Budapestener Königspalastes nach dem österreichisch-ungarischen Ausgleich von 1867*, v: *Die Wiener Hofburg und der Residenzbau in Mitteleuropa im 19. Jahrhundert. Monarchische Repräsentation zwischen Ideal und Wirklichkeit*, Werner Telesko, Richard Kurdiovsky, Andreas Nierhaus (ur.) (Wien, 2010), str. 229–249.

⁹⁷ Prim. Andrej Rahten, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije. Slovenska politika v času zadnjega habsburškega vladarja Karla* (Celje - Ljubljana, 2016).

Madžari? Iz težkega začetka vpričo revolucije 1848/49 in zatiranja, ki je revoluciji sledilo, se je odnos stabiliziral in dosegel svoj vrhunec s priznanjem dualizma in kronanjem za madžarskega kralja. S tem pa so bile Madžarom povrnjene njihove stoletne pravice. Seveda se na tem mestu, kot je bilo razvidno iz pričujočega poglavja, da na dolgo in široko debatirati o vplivu sprejetja dualizma na ostale narode monarhije in dolgoročne posledice na razvoj države. Toda v letu 1867 se je spričo težkega notranje- in zunanjepolitičnega položaja dualizem zdel vodilnim v državi dobra rešitev za stabilizacijo monarhije. Prav zaradi tega je dualizem in spravo z madžarskim narodom Franc Jožef smatral za enega izmed svojih največjih političnih dosežkov.

VIRI IN LITERATURA

ČASOPISNI VIRI

Budapesti Szemle

Zgodnja Danica. Katoliški cerkven list

Laibacher Zeitung

Wiener Zeitung

Illustrierte Kronen Zeitung

Slovenski gospodar

Kmetijske in rokodelske novice,

Jutro

OBJAVLJENI VIRI

László Bártfai Szabó, *Gróf Széchenyi György levelei br. Ebergényi Lászlóhoz, I.–II.* (Budapest, 1929).

Arhivsko gradivo gospostva Beltinci v rodbinskem arhivu grofov Csáky v Avstrijskem državnem arhivu. Das Archivgut der Herrschaft (Bellatincz) in dem Familienarchiv der Grafen Csáky in dem Österreichischen Staatsarchiv. A Beltinci (Bellatinczi) uradalom levéltári anyagának jegyzéke a Csáky grófok családi levéltárában, az Osztrák Állami Levéltárban, ur. Andrej Hozjan (Maribor, 2017).

Viri za zgodovino Prekmurja (2. zvezek). Zbirka dokumentov. Források a Muravidék történetéhez: szöveggyűjtemény, László Mayer in András Molnár (ur.), (Szombathely: Arhiv županije Vas; Zalaegerszeg: Arhiv županije Zala, 2008).

Az 1598. évi házősszeírás, ur. Dávid Zoltán, Központi Sztatisztikai Hivatal Levéltára, (Budapest, 2001).

LITERATURA

Daron Acemoglu in James A. Robinson, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty* (New York, 2012).

Igor Antič, *Veliki svetovni biografski leksikon. Osebnosti, ki so oblikovale naše civilizacijo* (Ljubljana, 2002).

- László Bártfai Szabó, *A Sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története. I. 1252–1732* (Budapest, 1911).
- Richard Bassett, *For God and Kaiser: the Imperial Austrian Army, 1619–1918* (New Haven, 2015).
- László Csorba, *Széchenyi István* (Budapest, 1991).
- Felix Czeike, *Historisches Lexikon Wien*, Band 2 (De-Gy) (Wien, 2004).
- Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor 1904, leto 1 (Društvena poročila, str. 104).
- Filip Čuček, Franc Jožef - otroštvo, mladost in prva leta vladanja (1830–1851), v: *Franc Jožef*, Gregor Antoličič (ur.) (Ljubljana, 2016), str. 27–47.
- Claude André Donadello, Cseh Géza, Pozsonyi József, *A murasombati, szécsiszigeti és szapári Szapáry család története, Régi magyar családok 6, Hajdú – Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Tiszántúli Történész Társaság* (Debrecen, 2007).
- Gergely Egedy, Peter Viereck's View of Metternich's Conservative Internationalism, v: *West Bohemian Historical Review*, 2012, št. 1, str. 133–147.
- Péter Farbaky, Analogie und Antithese zur Hofburg. Die Erweiterung des Budapester Königspalastes nach dem österreichisch-ungarischen Ausgleich von 1867, v: *Die Wiener Hofburg und der Residenzbau in Mitteleuropa im 19. Jahrhundert. Monarchische Repräsentation zwischen Ideal und Wirklichkeit*, Werner Telesko, Richard Kurdiovsky, Andreas Nierhaus (ur.) (Wien, 2010), str. 229–249.
- I. A. Fessler, *Die Geschichten der Ungern und Ihrer Landsassen. Achter Theil. Die Ungern unter Königen aus der Österreich-Ernestischen Linie* (Leipzig, 1824).
- Elizabeth Floyd, Geoffrey Hindley, *Kdo je ustvarjal zgodovino* (Ljubljana, 1988).
- László Göncz, *Madžari. Kratka zgodovina Madžarov* (Murska Sobota, 2004).
- Brigitte Hamann, *Elisabeth. Kaiserin wider Willen* (München, 2012).
- Franz Herre, *Kaiser Franz Joseph von Österreich. Sein Leben – seine Zeit* (München, 1991).
- Gyula Illyés, *Petőfi* (Ljubljana, 1960).
- John van der Kiste, *Emperor Francis Joseph* (London, 2005).
- László Kontler, *Tisočletje v srednji Evropi. Madžarska zgodovina* (Ljubljana, 2005).
- Michaela Kovarik, *Das Attentat Johan Libényis auf Kaiser Franz Joseph 1853 und die Gründung der Votivkirche. Eine Studie zur Ära des österreichischen Neoabsolutismus* (doktorska disertacija) (Wien, 1976).
- Miklós Molnar, *Histoire de la Hongrie, Collection tempus* (Paris, 2004).
- Nájszvetesege Szorca Jezusovoga veliki kalendár za lüdsztvo* (1944), letnik 41.
- Vilko Novak, Madáchova Tragedija človeka, v: *Dom in svet* (1939), letnik 51, št. 10, str. 579–585.
- Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine* (Ljubljana, 2006).
- Alan Palmer, *Franz Joseph I. Kaiser von Österreich und König von Ungarn* (München -Leipzig, 1995).

Andrej Pavlič, Biografski podatki nekaterih osebnosti okraja Murska Sobota iz obdobja Avstro-Ogrske monarhije (1867–1918), v: *Zbornik soboškega muzeja* 13–14 (Murska Sobota, 2009), str. 131–145.

Otto Posse, *Die Siegel der Deutschen Kaiser und Könige*, Band 5, Beilage 2 (Dresden, 1913).

Andrej Rahten, *Prestolonaslednikova smrt. Po sledih slovenskih interpretacij sarajevskega atentata* (Ljubljana, 2014).

Andrej Rahten, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije. Slovenska politika v času zadnjega habsburškega vladarja Karla* (Celje - Ljubljana, 2016).

Denis Silagi, *Der größte Ungar: Graf Stephan Széchenyi* (Wien - München, 1967).

Slovenski veliki leksikon. Zvezek: p-ž (Ljubljana, 2005).

István Széchenyi, *Hitel* (Budapest, 2002).

Peter Šraj, *Beltinci 1322–1993* (Beltinci, 1995).

Peter Šraj, *Beltinci z okolico* (Beltinci, 1997).

Marie Louise von Wallersee, *Kaiserin Elisabeth und ich* (Leipzig, 1935).

SPLETNI VIRI

https://hu.wikipedia.org/wiki/Szécsényi_család, pridobljeno: 20. 8. 2019.

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Nagydorog/pages/004_a_szechenyi_csalad_034.htm, pridobljeno: 20. 8. 2019.

<http://szechenyicsalad.hu/>, pridobljeno 20. 8. 2019.

commons.wikimedia.org/wiki/File:Szechenyi_gyorgy.jpg, pridobljeno: 20. 8. 2019.

<http://genealogy.euweb.cz/hung/szechenyi2.html>, pridobljeno: 20. 8. 2019

www.geni.com/people/Tivadar-Theodor-Szechenyi-de-Sarvar-Felsovidek-Graf/, pridobljeno: 20. 8. 2019.

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9ch%C3%A9nyi_Ferenc_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9ch%C3%A9nyi_Ferenc_(politikus)), pridobljeno: 20. 8. 2019.

Mikor született Széchenyi György? (Kdaj se je rodil Jurij Széchenyi?), <http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Turul-turul-1883-1950-1/1930-1617E/1930-34-16355/vegyes-1643E/mikor-szuletett-szechenyi-gyorgy-1643F/>, pridobljeno: 20. 8. 2019.

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Széchenyi_Ferenc_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Széchenyi_Ferenc_(politikus)), pridobljeno: 20. 8. 2019.

[http://www.wikiwand.com/de/Széchenyi_\(Adelsgeschlecht\)](http://www.wikiwand.com/de/Széchenyi_(Adelsgeschlecht)), pridobljeno: 20. 8. 2019.

www.geni.com/people/, pridobljeno: 20. 8. 2019.

<http://genealogy.euweb.cz/hung/szechenyi2.html#FJ>, pridobljeno: 25. 8. 2019.

http://www.oszk.hu/en/history_of_the_library, pridobljeno: 25. 8. 2019.

https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/István_Széchenyi, pridobljeno: 25. 8. 2019.

<http://www.digital.wienbibliothek.at/wbrobv/content/pageview/1115981>, pridobljeno: 25. 8. 2019.

<http://www.famousbirthdays.com/people/istvan-szechenyi.html>, pridobljeno: 25. 8. 2019.

<http://www.nndb.com/people/376/000098082/>, pridobljeno: 25. 8. 2019.

https://en.wikipedia.org/wiki/Istv%C3%A1n_Sz%C3%A9chenyi, pridobljeno: 25. 8. 2019.

http://www.omikk.bme.hu/archivum/angol/htm/szechenyi_i.htm, pridobljeno: 25. 8. 2019.

http://mta.hu/data/MTA_Tortenete_ENG.pdf, pridobljeno: 25. 8. 2019.

<http://real-eod.mtak.hu/>, pridobljeno: 25. 8. 2019

<http://konyvtar.mta.hu/>, pridobljeno: 25. 8. 2019

<http://real-eod.mtak.hu/3605/1/Ein%20Blick%20auf%20den%20anonymen%20R%C3%BCckblick.....pdf>, pridobljeno: 25. 8. 2019.

IMENSKO KAZALO

A

Acemoglu, Daron 28
Andrássy, Gyula st. 42, 43, 44, 45, 48
Antič, Igor 23
Antoličič, Gregor 5, 36
Arnstein, Nathan 27
Arany, János 34, 35

B

Bach, Alexander 24
Bán, Sara (soproj Mihael Széchenyi Szabó) 8
Banič (madž. Bánffy; tudi Bánfi), Štefan 14
Barkóczy pl. Szala (soproj Sigismund I. Széchenyi), Marija 12, 13
Bártfai Szabó, László 7, 8
Bassett, Richard 37
Batthyány, Lajos 24, 35, 39
Batthyány (soproj Sigismund I. Széchenyi), Marija Terezija 12, 13
Bonaparte, Napoleon 13, 20

C

Cseh, Géza 18
Csorba, László 27
Czeike, Felix 19
Cziráky pl. Czirák in Dénesfalva (soproj Sigismund II. Széchenyi), Marija Ana 12

Č

Čaki (madž. Csáky) pl. Keresztsegh in Adorján, Janez 17

Čaki (madž. Csáky) pl. Keresztsegh in Adorján, Jurij 17
Čuček, Filip 36, 37, 38

D

Deák, István 42
Dessewffy, József 32, 33, 34
Dessewffy de Csernek et Tarkeő, Emil 25
Donadello, Claude André 18
O'Donnell, Maximilian grof 41

E

Ebergényi (poročena Čaki; madž. Csáky), Helena 17
Ebergényi, Ladislav baron Ebergényi in Teleks 7, 11, 16, 17
Egedy, Gergely 39
Erdődy, Helena grofica 45
Erdődy pl. Monyorókerék in Monoszló (soproj Pavel Széchenyi), Jenny 17, 18
Esterházy, Pavel knez 10, 15

F

Falk, Maximilian 42
Falussy, Ladislav 16
Farbaky, Péter 49
Felsőbüki Nagy, Pál 33
Ferenczy, Ida 42, 43
Fessler, Ignaz Aurelius 43
Festetics pl. Tolna (soproj Franc Janez Jožef Széchenyi), Julija 13, 14, 19

Floyd, Elizabeth 21, 23

G

Gaj, Ljudevit 26

Gellén (soproj Lovrenc Széchenyi), Judita 10

Göncz, László 22, 24

Görgey, Gustav 19

H

Habsburška, Gisela 45, 48

Habsburška, Marie Valerie 48

Habsburška, Marija Terezija 12

Habsburški, Albrecht 39

Habsburški, Ferdinand I. (V. kot madžarski in češki kralj) 23, 36, 38

Habsburški, Franc I./II. 36, 37, 38

Habsburški, Franc Ferdinand 46

Habsburški, Franc Jožef I. 18, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50

Habsburški, Franc Karel 36

Habsburški, Jožef Anton 39

Habsburški, Karel III. 17

Habsburški, Karel I./IV. (madž. Károly) 49

Habsburški, Leopold I. 7, 9, 15

Habsburški, Rudolf 48

Halmai, Péter 5, 27

Hamann, Brigitte 41, 42, 44, 45, 48

Herre, Franz 36, 38, 43

Hindley, Geoffrey 21, 23

Homoky, Emerich 42

Hozjan, Andrej 5, 6, 14

I

Illyés, Gyula 23

J

Jelačić, Josip 24

K

Károly, Mihály grof 44

Kerec, Darja 5, 19

Kiste, John van der 36

Kolonić/Kollonitsch, Leopold grof 15

Kontler, László 13, 39

Kossuth, Lajos 5, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 39, 45

Kovarik, Michaela 41

Kurdiovsky, Richard 49

L

Libényi, János 41

Liszt, Franz 44

M

Madách, Imre 25

Martinovics, Ignác 13

Mayer, László 25

Mazzini, Giuseppe 26

Metternich, Klemens Wenzel 22, 36, 39

Molnár, András 25

Molnár, Miklós 19, 21, 22

Mórocz pl. Béketfalva (soproj Jurij II. Széchenyi), Ana (Helena) 10

N

Nádasdy, Franc III. grof 7, 14, 15

Nierhaus, Andreas 49

Novak, Vilko 6, 25

P

Palmer, Alan 37, 48

- Pavlič, Andrej 17
 Petőfi, Sándor 23, 24
 Petrovics, István 23
 Posse, Otto 36
 Pozsonyi, József 18
 Prešeren, France 46
- R
- Rahten, Andrej 46, 49
 Rákóczi, Franc II. 17
 Ricardo, David 28
 Robinson, James A. 28
 Romanov, Nikolaj II. 39
 Roosevelt, Theodor 37, 38
- S
- Savojska, Marija Ana (soproj Ferdinand I. Habsburški) 36
 Savojski, Viktor Emanuel I. 36
 Say, Jean-Baptiste 28
 Scitovszky, János 25
 Seilern in Aspang, Krescencije 19
 Silagi, Denis 39
 Simor, János 44
 Sismondi, Jean Charles Léonard de 28
 Smith, Adam 28
 Sturmfeder, Louise pl. 36
 Svoljšak, Petra 5
 Szapáry pl. Murksa Sobota, Szécsisziget in Szapár, Anton Karel Silvester 18
 Széchenyi, Avgust 18
 Széchenyi, Franc Janez Jožef 13, 14, 17, 18, 19
 Széchenyi, Frančiška Karolina 19
 Széchenyi (soproj Jurij Čaki (madž. Csáky) pl. Keresztsegh in Adorján), Helena 17
 Széchenyi, Jožef 13
 Széchenyi, Judita 10, 11
 Széchenyi (soproj Ladislav Falussy; v drugem zakonu poročena z Ladislavom Ebergény baronom Ebergényi in Teleks), Julija 10, 11, 16, 17
 Széchenyi, Jurij (György) 18, 19
 Széchenyi, Jurij I. 7, 8, 9, 10, 15, 16
 Széchenyi, Jurij II. 7, 10, 11, 16
 Széchenyi, Ladislav (Lajos) 19
 Széchenyi, Lovrenc 10
 Széchenyi, Ludvik 14
 Széchenyi, Pavel (Pál) 10, 14, 17, 18, 19
 Széchenyi, Sigismund I. 10, 11, 12, 13, 16
 Széchenyi, Sigismund II. 12, 13
 Széchenyi (soproj Anton Karel Silvester Szapáry pl. Murska Sobota Szécsisziget in Szapár), Silvija 18
 Széchenyi, Štefan 12, 13, 14
 Széchenyi, Teodor 17
 Széchenyi, Teodor ml. 17
 Széchenyi, Zofija (Zsófia) 19
 Széchenyi Szabó, Benedikt 8
 Széchenyi Szabó, Martin 8
 Széchenyi Szabó, Mihael 8
 Szécsényi, Frank 6
 Szécsényi, Simon 6
 Szécsényi, Tomaž 6
 Szelepcsényi, Jurij 9
 Szilágyiné Bátorfi, Edit 4
- Š
- Šraj, Peter 18
- T
- Teleki de Szék, József 22
 Telesko, Werner 49

Thököly, Emerik 15
Tierney Clark, William 21
Tótha, László 8
Trautson pl. Falkenstein, Janez Franc baron 18

V

Viszota, Gyula 27
Vodnik, Igor 37, 44, 45, 48

W

Wallersee, Marie Louise 49
Wesselényi, Miklós baron 22
Wittelsbaška, Elizabeta / Sisi (soproj Franc Jožef I.) 41, 42, 43, 45, 48, 49
Wittelsbaška, Ludovika 42
Wittelsbaška, Zofija (mati Franca Jožefa) 36, 41, 42

Z

Zelko, Ivan 15
Zichy (soproj Jurij Széchenyi), Anastazija 18
Zichy, Karel 20
Zichy pl. Zích in Vásonkeö, Avgust 18

KRAJEVNA IMENA IN POJMOVANJA

Arad 11	Királyvárad) 46
Bábolna 10	Kürtő 10
Bács 10	Laxenburg 11
Beltinci (madž. Belatinc) 7, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18	Leipzig 32
Boryslav 17	Lendava (nekoč Dolnja Lendava; madž. Lendva) 14, 25
Bratislava (madž. Pozsony; nem. Pressburg) 22	Lentiba (madž. Lenti; nekoč Nempthy) 14
Buda 9, 10, 21, 24, 39, 43, 49	Lviv/Lvov 17
Budapest (slov. Budimpešta) 6, 19, 39, 41, 44, 48, 49	Magenta 46
Celje 26	Maribor 26
Csanád 8, 9	Murska Sobota (madž. Muraszombat) 17, 23, 25
Dávidcenk 10	Nagycenk 14, 20
Dunaj (madž. Bécs) 10, 17, 18, 19, 20, 23, 41, 48, 49	Nagykanizsa (slov. Velika Kaniža) 10, 15, 20
Eger 9	Nógrád 6
Egervár 10, 12	Olomouc 38, 41
Esztergom 8, 9, 25, 44	Pécs 8, 9, 10
Felsővidék / »zgornji« Sárvár 10	Pest (slov. Pešta) 21, 24, 25, 39, 43, 44
Gödöllő 48	Pieštany (madž. Pöstyén) 17
Grad na Goričkem (do leta 1952 Gornja Lendava; madž. Felsőlendva) 14, 17	Pölöske 10, 12
Győr 8, 9	Ptuj 26
Horpács 14	Sadová 46
Kalocsa (slov. Koloča) 8, 10	Sárvár 7, 14
Košice (madž. Kassa) 32	Solferino 46
Kőszeg (slov. Kiseg) 9	Somogy (slov. Šomod) 13
Kraljevi Gradec (češ. Hradec Králové; madž.	Sümeg 12
	Szécsény 6
	Székesfehérvár 10
	Szentgyörgyvár 10, 12

Széplak 10, 11, 14

Szigetvár 10

Sopron (slov. Šopron) 20

Tolentino 20

Turnišče (madž. Bántornya) 14

Vas/Železno 13

Veszprém 8, 9, 10

Virovitica (madž. Verőce) 13

Wiener Neustadt (madž. Bécsújhely) 15

GROF SZÉCHENYI ISTVÁN

1804-1860

Balassijev inštitut
Kulturni center Veleposlaništva Madžarske,
Ljubljana

**MINISTRY OF
FOREIGN AFFAIRS AND TRADE
OF HUNGARY**